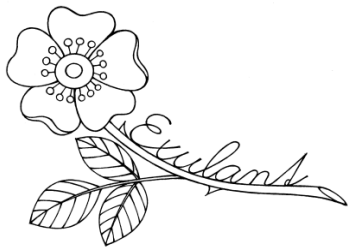

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 56 (2/2023)

zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

na úplném začátku tohoto čísla si dovoluji Vaši pozornost obrátit ke dvěma pozvánkám: na sjezd potomků exulantů a všech jejich přátel, který se bude konat **9. 9. 2023 ve sboru Českobratrské církve evangelické v Praze Braníku** (další informace jsou na předposlední a poslední straně) a již **26. setkání v Trpístech u Stříbra dne 27. 8. 2023**.

Velkým výročím tohoto roku je 500 let od narození Jana Blahoslava. Neměli bychom ale zapomenout ani na jiné osobnosti a výročí. Významného teologa a historika Amedeo Molnára (1923-1990), narozeného před 100 lety, připomíná stať „Komenský a protireformace“ a 50 let od úmrtí Otakara Odložilíka (1899-1973), historika zabývajícího se i pobělohorským exilem, připomíná výběr několika odstavců z jeho práce „Tři stati o české otázce“, vydané za 2. světové války v exilu v Londýně.

Několik kulatých výročí je spojeno i se spolkem Exulant a jeho historií. Je tedy na místě vzpomenout i MUDr. Karla Macka, od jehož narození loni plynulo 120 let.

Za 30 let existence spolku Exulant se složení jeho členstva proměnilo. Skutečných reemigrantů již mezi námi moc není. Ale věřím, že i příslušníci současných generací potomků pobělohorských exulantů nebudou k odkazu předků lhostejní a těším se na setkání s Vámi všemi v září v Praze.

Jan Bistranin

HOSPODIN, KTERÝ MĚ VIDÍ

Hospodina, jenž k ní promluvil, pak Hagar nazvala: Ty jsi Bůh, který mne vidí. Rekla totiž: Právě zde jsem pohlédla k Tomu, který mne vidí. A tak ta studna dostala jméno Beer-Jachai-roi, Studnice živého, který mne vidí. Jak známo leží mezi Kádešem a Beredem (Gn 16,13-16).

Uvedený biblický text je heslem Jednoty bratrské pro letošní rok 2023. Od prvního vydání Hesel, jsou ta letošní už dvoustá devadesátá třetí. Přinášejí pro každý den v roce jeden biblický text ze Starého zákona a jeden z Nového zákona, mají za úkol každý den člověka nasměrovat, potěšit nebo povzbudit. Je zajímavé, jak mnohdy denní slovo zapadá do našich plánů a nadějí, někdy potěší a povzbudí, ale někdy i napomene! Každodenní čtení těchto krátkých veršů se nám může stát živým setkáním s Bohem. Navíc tyto krátké výroky ze Starého i Nového zákona jsou doprovázeny slokou písně, nebo modlitbou. Najdeme tam i odkazy na biblické oddíly, které mají nějakou souvislost s texty.

Praxe každodenního čtení dvou biblických textů vznikla v prostředí obnovené Jednoty Bratrské v hornolužickém Ochranově (Herrnhut). Právě zde se na počátku 18. století usadili příslušníci Jednoty bratrské, malé církve, ke které od poloviny 15. století do poloviny 17. století patřili Lukáš Pražský, Jan Blahoslav, nebo Jan Amos Komenský. Ale členy Jednoty bratrské byli i příslušníci šlechty, jako byl Václav Budovec z Budova,

Petr Vok z Rožmberka, Karel starší ze Žerotína nebo Johanka z Krajku. Navíc právě z „lůna“ Jednoty bratrské se zrodil geniální překlad Bible – Bible kralická.

V Ochránově na panství hraběte Mikuláše Zinzendorfa prodělala skupina německy mluvících emigrantů z moravského Suchdola nad Odrou v roce 1727 jakési nové letnice. S probuzením ducha přišel důraz na misii těch, kdo dosud neměli možnost potkat se s evangeliem. Výsledkem tohoto duchovního obrození bylo, že ochranovští misionáři vyrazili do oblasti Karibiku, Grónska, Severní Ameriky, Afriky a později i na Blízký východ. Ovšem tato exploze misijní aktivity s sebou přináší nečekaný problém: Jak zajistit, aby si hrstka „moravanů“ rozestých po čtyřech světadílech udržela vědomí sounáležitosti? Nebylo letecké spojení, internet, a našlo se řešení – právě v Heslech. A tak od roku 1731 putují hesla pro celý příští rok do všech ochranovských misii. Původně byla vnímána soustava denních textů něco jako denní „rozkaz“. Čtenář si nad tímto „denním rozkazem“ může připomenout, kým vlastně je, může vzpomenout na své spolubojovníky na druhé straně zeměkoule. Toto malé představení Hesel Jednoty bratrské ukončím ještě sdělením, že jsou rozšířena do celého světa a v současnosti jsou vydávána ve více než 60 jazycích v Evropě, Africe, Asii a Americe.

Nuže věnujme se nyní tomu letošnímu heslu: Ty jsi Bůh, který mne vidí (překlad Bible 21). Ty jsi Bůh vševidoucí (Český ekumenický překlad) a Bible kralická: Ty jsi silný Bůh vidění.

Ty jsi Bůh, který mne vidí. Ze širší souvislosti vám mohu sdělit, že je to vyjádření služebnice na útěku. Však si přečtěte tu celou 16. kapitulu knihy Genesis. Otrokně Hagar se stala druhou ženou Abrama – ovšem Sára, Abramova manželka, když viděla, že Hagar je těhotná, a navíc pohrdavě vystupuje proti ní, ji začala tak pokořovat, až od ní Hagar utekla. Na útěku u pramene vody v poušti se setkává s Hospodinovým andělem, který ji nabádá, aby se vrátila. Čtete: „Vrať se ke své paní a pokoř se pod její ruku – nesmírně rozmnožím tvé símě... porодиš syna – dáš

mu jméno Izmael – Bůh slyší“. Ovšem, a to je zajímavé sdělení: „Bude jako divoký hřeben: on proti všem, všichni proti němu: v neshodě se všemi bratry bude žít“ (v.12).

Hagar Hospodina, který k ní prostřednictvím anděla promluvil, nazvala: „Ty jsi Bůh, který mne vidí“ – a co je důležité sdělení: „Právě zde jsem pohlédla k tomu, který mne vidí. A tak i studna, u které došlo k „setkání“, dostala jméno „Studnice živého, který mne vidí.“ Dá se zjednodušeně říci, že došlo k obousměrnému kontaktu. Bůh vidí Hagar a Hagar pohlédla k Bohu!

Je z tohoto textu zřejmé, že tehdy jako i dnes prožívají lidé chvíle, kdy jsou si jisti, že Bůh je i jejich situaci naprosto osobně vidí. Mohu vám s jistotou sdělit, že i k nám se Bůh obrací. Například i tím, když si každé ráno přečteme text-heslo-denní rozkaz – je jedno jak to pojmenujeme – Bůh se nám dívá do očí. Nemusíme nic skrývat, ví o našich pochybnostech a obavách, zná naše otázky a naši touhu po jeho blízkosti. Biblický děj od Hagar postupuje v dramatických děních – přes Abrahama, Izáka, Mojžíše, Jozueho, Samuele, krále a proroky až k samotnému vyvrcholení Božího dění. Bůh v Ježíši Kristu se sám stal člověkem, aby byl s námi, aby s námi i trpěl a otevřel nám plnost života. V Jeho slovu a činech smíme nalézat směr našeho bytí. Ano, nabádá nás, abychom činili to, co on. To znamená přinejmenším mít otevřené oči – oči pro druhé. Dívá se na nás právě proto, abychom si i my dokázali vzájemně hledět do očí. Jak Boha viděti? Dovolím si odcitovat jeden výrok matky Terezy: „Abychom viděli Boha, musíme mít čisté srdce: žádnou žárlivost, žádný hněv, žádné hádky a žádnou nešlechtnost. Kontemplace znamená dovolit Ježíši, aby v nás prožíval své utrpení, svou lásku, svou pokoru, modlil se s námi, byl mezi námi a skrze nás vedl lidi ke svatosti.“

Když na nás Bůh hledí – a my toto hledění opětuje – naplňuje nás svým požehnáním. A tak dnešní zvěst evangelia můžeme shrnout do slov áronského požehnání: „Ať Hospodin ti žehná a chrání tě, ať Hospodin rozjasní nad tebou svou tvář a je ti milostiv,

ať Hospodin obrátí k tobě svou tvář a obdaří tě pokojem“ (Nu 6, 24-26). Kraličtí překládají: „Požehnejž tobě Hospodin a ostříhejž tebe. Osvět’ Hospodin tvář svou nad tebou a buď’ milostiv tobě. Obratíž Hospodin tvář svou k tobě a dejž tobě pokoj.“ A tak si přejme, sestry a bratři, aby se naše oči obracely k Bohu, abychom načerpali sílu do všeho toho, co nás čeká. Radostné i bolestné, povzbuzující i do kolen srážející. Po všechny dny si připomínejme, že nás Bůh vidí a že my máme také na Něho pohlédnout. A On jistě nás provede vším, co nás čeká.

Petr Brodský

POZVÁNKA DO TRPÍST

I letos zveme všechny členy a příznivce spolku EXULANT, reemigranty, jejich potomky a všechny přátele již po šestadvacáté na tradiční setkání

v Trpístech u Stříbra,

**které se bude konat v neděli 27. srpna 2023
od 14.00 hodin na místním hřišti.**

CENA J. A. KOMENSKÉHO PRO MARIÍ PROVAZNÍKOVOU

Výbor z. s. Exulant – spolku, který sdružuje zejména potomky českých exulantů pro víru, se rozhodl udělit cenu J. A. Komenského „Orbis terrarum“ sestře Marii Provazníkové. Stalo se tak v sobotu 28. ledna 2023 při schůzi výboru. Sestra Provazníková si cenu mohla převzít osobně, neboť přijela ze své rodné ukrajinské obce Veselynivka na letošní farářský kurz.

Ocenění je spojeno s nadcházejícím životním jubileem sestry Marie, která v dubnu oslavila 80. narozeniny. Je výrazem uznání a díky za věrnost odkazu exulantských předků, svědectví víry a práci církevní.

Předseda spolku Jan Bistranin ve svém proslovu v kostce představil nejdůležitější milníky jejího života – citují: „Marie Provazníková se narodila se v době 2. světové války ve Veselynivce na Ukrajině, v obci založené potomky pobělohorských exulantů, sama je

také z exulantské rodiny. Po všech těch životních peripetiích za sovětské vlády, když se situace na Ukrajině změnila, vstoupila do veřejného života. Do roku 1998 byla předsedkyní českého krajanského spolku ve Veselynivce, ale především navázala na duchovní křesťanský odkaz exulantských předků. Když to po době náboženského útlaku bylo možné, byl v roce 1996 ve Veselynivce obnoven Nezávislý český bratrský sbor a sestra Marie se ujala jeho vedení. 23. srpna 1999 ji synodní senior ČCE a předseda spolku Exulant Pavel Smetana ordinoval ke službě Slova a svátostí. Sboru sestra slouží dodnes. Od Ministerstva zahraničí ČR obdržela v roce 2013 cenu Gratias Agit za šíření dobrého jména ČR v zahraničí.“

Pár slov k ceně Orbis terrarum (přel. okresek země) – jejím ideovým původcem je MUDr. Josef Čáp, autorem plastiky je sochař a keramik Jiří Dudycha. Jde o zmenšeninu pomníku Komenského stojícího v Litomyšli, který vytvořil před 102 lety architekt Alois Metelák. Pomník i tato plastika představují zeměkouli, kolem níž jsou pásy se symboly a výjevy znázorňujícími Komenského víru (Bible, kalich, Beránek). Svě celoživotní snažení zformuloval J. A. K. v závěru života v knize Unum necessarium: „Všichni společně máme svá místa na velkém jevišti světa: co se zde děje, týká se všech; slunce dává všem světlo a Bůh oči ... Bůh už na počátku stvoření uložil každému člověku péči o každého bližního. A v celém Písmu (po lásce a poslušnosti k sobě Stvořiteli) Bůh nevymáhá nic jiného než lásku k bližnímu, starost jedněch o druhé. Službu a pomoc.“

To je odkaz, na který navázala a navazuje sestra Marie. Odjížděla do válkou zkoušené domoviny s odhodláním, pokud jí síly budou stačit, věrně stát v čele veselynivského sborového společenství a přinášet slovo naděje, povzbuzení a potěšení. Přejeme jí Boží milost, ochranu a vedení do dalších dnů.

Předání ceny byly přítomny i dcera Olga a vnučka Dáša, které již delší dobu žijí v ČR. Krajanskou komunitu zastoupily Ludmila Bobrovská, Olga Andršová a Růža Hůzová.

Petr Brodský

MEMORIÁL J. A. KOMENSKÉHO – XV. ROČNÍK

V sobotu 4. 2. 2023 jsme se vypravili na výlet do Žacléře. Cesta z Liberce trvala dvě hodiny, ale zdála se ještě delší. Já jsem jel v autě s rodinou Doubkových, kteří mají dvě malé děti, Elianku a Eliáška. To byli vlastně nejmladší účastníci naší výpravy a měli s sebou boby. Zaparkovali jsem na okraji Žacléře, kde jsme měli sraz s ostatními. Bylo nás okolo dvaceti.

Pak jsme se vydali cestou podél lesa. Vedla tam jen běžkařská stopa a my jsme se propadali do sněhu. Později jsme si prošlapávali cestu přes pole. Po nějaké době jsme narazili na menší silnici a odbočili vlevo do kopce. Brzy jsme došli k památníku J. A. Komenského. Cestu bych odhadl tak na 3 kilometry, ale Google mapy ukazují jen 2,6 km.

Z tohoto místa byl hezký výhled na louky a lesy. Na zemi ležela několikacentimetrová vrstva sněhu, ale i přesto se nám podařilo odkrýt část bludiště vytvořeného z dlažebních kostek. Uprostřed tohoto bludiště je portrét Komenského. Stoupili jsme si do kruhu a zazpívali několik písní. Jan Bistranin nám potom vyprávěl o Komenském. Jak tenkrát utíkal. Bylo to také 4. února, ale roku 1628. Na internetu se mi podařilo najít, že to byl tenkrát pátek. Ten den bylo chladno a sníh. Určitě neměl nepromokavé oblečení jako máme dnes my. Dále jsme se dozvěděli, jak lidi nabádal, aby už konečně pochopili, že Bůh má všechny rád a nechce války. Zdá se, že toto dodnes moc nepochopili.

Než jsme památník opustili, dali jsme si výborné občerstvení, které někteří z nás přinesli. Zpět jsme se vraceli zledovatělou krajinou a foukal mírný vítr.

Na parkovišti v Žacléři jsme všichni dostali diplom – pamětní list na 15. ročník Memoriálu J. A. Komenského.

Roman Sedlář (14 let)

TŘIKRÁT O JANU BLAHOSLAVOVI (1523 -2023)

VOZATAJ LIDU PÁNĚ

„*Otec a vozataj lidu Páně v Jednotě, muž veliký a znamenitý.*“ Těmito slovy ocenil bratrský pisar osobnost Jana Blahoslava. Když zemřel, bylo mu jen 48 let, ale vyoraná brázda za ním byla hluboká. Patří nejen mezi největší muže Jednoty, ale přispěl i k rozvoji české kultury.

S Jednotou byl spjat od kolébky. Narodil se v bratrské rodině a první vzdělání získal v bratrské škole přerovské. Následovala studia v reformačním Goldbergu a Vitemberku, Královci a Basileji. Seznámil se s Lutherem a Melanchthonem, stal se přesvědčeným zastáncem vzdělání a milovníkem latiny. Spojení zbožnosti založené na prosté víře v Krista s co nejlepším vzděláním je charakteristickým rysem celého jeho působení a života.

Začínal jako pomocník v Mladé Boleslavi, v roce 1553 pak byl ordinován a působil v Přerově. V nesnadném období, kdy jediný žijící biskup Augusta byl v těžkém žaláři, přistoupili Bratři k volbě nových starších. Tak byl biskupem zvolen v roce 1557 i Blahoslav a od roku následujícího pak působil v Ivančicích.

Zde zřídil kněžskou školu a věnoval se nové generaci bratrských služebníků. Pro účely vzdělávání napsal několik knih různého zaměření. Dílo *O vyvolení Božím* je snahou vést k biblickému přemýšlení o této otázce a varovat před nezdravými spekulacemi: „*Věděti máte, že vyvolení Boží jest jisté a pevné i nepohnuté, jehož žádný nemůže zrušiti a předělati nižádným obyčejem, neboť není i v tom při Hospodinu rady. Jest on Bůh, ježto se nemění. Protož všecka o tom pochybování a ovšem Bohu v tom a dílu jeho v tom se protivení od věrných buďte vzdálená.*“ Spis *Rota milovná* vybízí k posvěcení a čistotě života, i dnes známé *Vady kazatelů* jsou zas příručkou uvádějící do kazatelské praxe. O vyšší vzdělání kazatelů ale musel zápasit s vnitřní opozicí, o čemž svědčí britký spis *Filipika proti misomusům*.

Tajná ivančická tiskárna sloužila i dalším podnikům. Blahoslav vydal hudební příručku *Musica*, pod jeho vedením vznikly dva kancionály. Důležitá byla i Blahoslavova činnost historická (*O původu Jednoty, Akta Jednoty bratrské*). Nejen v těchto dílech se projevuje jako výrazný zastánce samostatné existence Jednoty a obhájce její osobitosti. Vrcholným jeho dílem pak je *překlad Nového zákona z řečtiny*, který se později stal součástí Bible kralické.

Závěr *Gramatiky české (1571)* vystihuje pak tohoto muže zcela jasně: „*k tobě se, Pane, obracím, jestližeť tyto mé práce... a tak to všechno meškání mé s těmi chamraděmi a tím strništěm zhořeti má (jakož bezpochyby z mnohé částky), jedné prosím odpusť nemoudrosti mé a vykonej se mnou to, což si při té pohružce milostného a potěšitelného Duchem svým pronéstí ráčil, totiž já at' spasen budu a zachován s tebou s svatými tvými na věky.*“

Robert Hart (2023)

POCHODNĚ ZAŽŽENÁ

20. února 1523 se narodil v moravském Přerově Jan Blahoslav. Po necelých pak 49 letech, 24. listopadu 1571, odešel v Moravském Krumlově na věčnost. Lidsky řečeno: Nesvítila dlouho svíce jeho života, přece však světlo pochodně zažžené nezhaslo a její žár nevychladl a neupadl v zapomenutí. Příklad jeho života a velký odkaz jeho díla mluví stále přes mezníky staletí živou a burcující řečí, která v dopadu musí vzbudit opravdovou vděčnost. Od Blahoslava je možno stále se učit, protože udává dobrý směr k následování.

Víc než polovinu svého nedlouhého života využil Blahoslav k důkladné přípravě pro práci ve svém povolání s příkladnou pílí. Zdá se však, že nejen sám Blahoslav, ale ani Bratři v úzké radě Jednoty nepočítali dlouho s ním pro samostatné správcovství sboru a duchovní funkce v Jednotě. Tomu nasvědčuje jeho určení po zahraničních studiích do Mladé Boleslavi s náplní práce, která neměla mnoho společného s pastýřskou duchovní péčí o sbor. Proto také poměrně dlouho

nedochází k jeho ordinaci. Když pak teprve ve třicátém roce svého života je ordinován (r. 1553), je to z nutné potřeby změněných poměrů v Jednotě. Ani pak se nestává správcem sboru, zůstává v Mladé Boleslavi při své historiografické práci na Aktech Jednoty bratrské, sbírá historický materiál, sestavuje *Spis o původu Jednoty bratrské* a hlavně vydává se na cesty s diplomatickým posláním (čtyři cesty do Vídně k Sebastíánu Pfauserovi, a do Magdeburku k Matyášovi Flaciovovi Illyricovi). Zvláštní mimořádné okolnosti přiměly Jednotu na synodě přerovské r. 1557 k rozhodnutí volby nových biskupů. A tehdy byli zvoleni Jiří Izrael a Jan Blahoslav. Blahoslav přijal svůj los „*s mnohými omluvami a s bázni*“. A nebylo divu. Blahoslav přímo stvořený a dobře vybavený pro tichou, třeba úmornou práci za psacím stolem nad historickými dokumenty, nad řeckým textem Nového zákona nebo nad spoustou písňového materiálu pro kancionál a nad hudebními pomůckami, dobře cítil neobyčejnou tíhu biskupské funkce, která ho stavěla do popředí a kladla na něj přemíru nových požadavků, které dosud mu byly takřka neznámé. Poddal se však a přijal ten los, třeba s omluvami a s bázni.

Ivančice mu byly určeny za sídlo. Odtud měl pastýřsky spravovat řadu desítek bratrských sborů v jižní polovici Moravy. Blahoslav s plánovitou jasnozřivostí a s velkým úsilím vybudoval v Ivančicích bratrské středisko nikoliv nepodobné mladoboleslavskému Karmelu. V skrovných zbytecích zachovaný celý areál budov bratrské obce ivančické svědčí o široce rozmáchlé a odpovědné péči a práci Blahoslava při mnohých vizitačních cestách, při výchově kněžského dorostu ve vlastním semináři ivančickém a i při té úmorné práci za psacím stolem, jíž se nechtěl vzdát a také nevzdal.

Pokud jde o obsahovou stránku písemných prací, přinesla Blahoslavovi ivančická doba námětově nové požadavky. Psal díla polemická, obranná, nábožensky výchovná pro širokou bratrskou veřejnost, ale i pro výchovu kněžského dorostu a pro školu, zejména pro ivančické gymnasium illustre.

V těchto pracích se může stopovat určitý chvat na úkor formální dokonalosti a není ani divu, vždyť měl na to tolik málo času. Zato však ostatní velká díla, která byla jeho láskou, zůstávají i po formální stránce jemně broušenými kameny.

V Ivančicích nemohl Blahoslav pokračovat v historiografickém díle na Aktech Jednoty bratrské. Materiál však dodával dál svým pokračovatelům. Stejně pilně dodával i materiál Vavřinci Orlíkovi v práci na *Knize úmrtí*. Zato však na kancionálu pracoval vydatně. *Písně duchovní evangelické* vytištěné r. 1561 v polských Šamotulech a o tři roky později další vydání tištěné již v Ivančicích, jsou pomníkem přímo úžasné a přitom skryté práce Blahoslavova génia. Z nepřeberného množství domácí produkce vybral desítky a desítky nejhodnotnějších s přísným hlediskem bohosloveckým i formálním, mnohé starší stylisticky upravil a sám zařadil přes šedesát vlastních písní. Tak vzniklo dílo, které přetrvalo věky. Dodnes je Šamotulský kancionál a Ivančický kancionál nevyčerpatelem zdrojem, z něhož se s úctou a obdivem těží a písně obou těchto kancionálů se zařazují do nejnovějších zpěvníků moderních a tyto písně se také s oblibou zpívají. Teoretickými doplňky práce na kancionálech jsou dvě významná díla, která prozrazují vysokou hudební úroveň s jemným citem pro vazbu slova s melodií a důraznou snahou po vytríbenosti krásného jazyka mateřského. Je to *Musika* a *Gramatika*.

A konečně *Nový zákon*. Blahoslav jako výborný znalec biblických jazyků vzal si za úkol převést z původního řeckého textu *Nový zákon* do nejkrásnější češtiny své doby. Jeho výborný překlad pak byl převzat takřka beze změn do šestidílného vydání Kralické i do jednodílné, tzv. šestnáctsetřináctky, jichž obou prakticky užíváme dodnes. Význam tohoto díla jistě není zapotřebí nějak zvlášť zdůrazňovat.

Krátký život – a tak veliké dílo, vykonané ve velmi těžké době pro Jednotu bratrskou i za nesmírně svízelných podmínek osobních, protože autor byl téměř celý svůj život více méně stále nemocen. – Opravdu „klín

vzácný pro Jednotu a pochodně zažžená“, svítící svou září a hřející svým teplem přes mezníky staletí až do našich dnů. A svítit a hrát bude dál.

T. Č. Zelinka (1973)

J. B. ČAPEK O VÝZNAMU JANA BLAHO SLAVA

J. B. Čapek vysoce oceňoval, že Blahoslav rozvíjel duchovní a kulturní aktivitu v tehdejší nesnadné době dočasné krize a ochablosti po nezdařeném povstání českých měst r. 1547 proti habsburskému panovníkovi Ferdinandu I., který se mstil persekucí, a to i Jednotě, za účast na povstání...

V zamyšlení nad předpoklady tvůrčího přínosu Blahoslavova neopomněl Čapek srovnávat ho s českými autory soudobými. Přitom vlastně hodnotil i vývoj českého humanismu, do jehož třetího údobí (1550-1580) spadaly hlavní Blahoslavovy práce, i počátků české renesance (jejíž náznaky se projevují i u Jana Blahoslava), v rámci celkového českého duchovního a kulturního vývoje i specifické účasti typů české reformace (starokališnictví, novokališnictví, které bylo v 16. století náboženským vyznáním většiny obyvatel českých zemí, a Jednota bratrská). Čapkovým srovnáním i se soudobým vývojem evropským vznikl pak široký obraz nejen inspirací, které získal Jan Blahoslav za studií na zahraničních univerzitách i později, např. v díle Erasmově, Melanchthonově, Sebastiana Castellia a jiných Evropanů, nýbrž i plastický obraz poučných paralel s řadou osobností evropských zemí té doby.

V Blahoslavovi viděl Čapek (a dokládá to) ducha výjimečné síly a vyváženosti v tom, jak se snažil koordinovat síly a hodnoty protichůdné v tvůrčí jednotu: viděl v něm člověka povědomí vysoce kulturního i bratrského ideálu „sprostnosti“ (prostoty a pokory), funkční souhry vědomí národního (zvláště láskou k rodnému jazyku) i mezinárodního, lásku k osobitým hodnotám Jednoty bratrské i pozornost k evropské reformaci, významného budovatele a představitele českého reformačního humanismu bratrského

typu. Soudil, že Blahoslav byl jednak spolu-
vyjadřovatel dobových tendencí české kul-
tury, např. v poznávání jazyků vůbec i jazyků
slovanských národů, v posilování česko-polské
vzájemnosti, ve vydávání duchovních pís-
ní ap. Tvořivý přínos Blahoslavův však shle-
dal v tom, jak svou prací vytyčil nové údobí
české hymnografie, jak spojoval básníka
a skladatele, teoretika hudby a zpěvu, jak
zdokonaloval starší i soudobé nápěvy du-
chovních písní, že první také uskutečnil
notační zápis české řeči, tvořivě pěstoval
český jazyk, který ustálil. Byl zahajovatelem
české práce literárně historické ve svých
charakteristikách autorů v *Grammatice české*
i v *Aktech Jednoty* v bratrském *Nekrologiu*
a *Rejstříku* písní v *Šamotulském kancionálu*.
K tomu zdůraznil Čapek Blahoslavovu schop-
nost pozorovatelskou, charakterizační, kri-
tický úsudek rozumový i estetický, dar psy-
chologický, sjednocování požadavků etic-
kých i estetických, spojování náboženského
přesvědčení reformačního s kritickým myšle-
ním ap.

J. B. Čapek se také kriticky vyslovil k tvr-
zení, že Jednota bratrská v dalším vývoji po
Blahoslavovi opouštěla jeho odkaz. Proka-
zoval naopak mnohostranné působení po-
blahoslavovských generací, jak přes některé
krizové jevy usilovaly o nápravu. Souhlasil
proto s názorem, že činnost Veleslavínova je
nemyslitelná bez předchozí aktivity Jana
Blahoslava, protože Daniel Adam z Velesla-
vína namnoze rozváděl podněty dané Bla-
hoslavem. I když tvůrčí aktivismus Blaho-
slavův měl základní význam především pro
Jednotu a pro Moravu, „byl událostí trvalého
významu pro celou českou literaturu a vzdě-
lanost 16. století i pro další její existenci.“

Dagmar Čapková (2002)

NEVZALI JSME S SEBOU NIC...

Doufám, že se nejednomu čtenáři vybaví
po slovech titulku i jeho pokračování: „*po
všem veta! jen Bibli kralickou, Labyrint
světa*“. Dříve, když ještě měli lidé trochu
romantičtější pohled na dějiny a život, bývala
tato slova nerozlučně spojována s pojmem

„pobělohorští exulanti“. Jde vlastně o čtvrtou
sloku písně „Vyhnanci (1620)“ či „Vyhnanci
(1631)“, která byla považována za auten-
tickou píseň pobělohorských vyhnanců pro
víru.

Před sto lety Stanislav Souček doložil, že
je tomu poněkud jinak. Píseň vznikla až
v první třetině 19. století a původní písní
exulantskou tedy není [Souček, S.: *Domnělá
píseň pražských vyhnanců na Slovensko
a její slovenské příbuzenstvo*; Brno 1923.]
Přestože pobělohorští exulanti tato slova ne-
zpívali ani nerecitovali, domnívám se, že
svým vztahem k Písmu a k odkazu české re-
formace s nimi ideově dobře souzněli.

Připomínám však tuto píseň kvůli zmínce
o asi nejznámější knize Jana Amose Komen-
ského „Labyrint světa a ráj srdce“. Poprvé
vyšla tiskem v roce 1631 (*Labirynt světa a
lusthaus srdce*) zřejmě v Pirně, podruhé už s
„rájem srdce“ v názvu vyšla v roce 1663
v Amsterdamu, potřetí ji vydali čeští exu-
lanti v Berlíně v roce 1757. Teprve po vydání
Tolerančního patentu mohl poprvé vyjít
„Labyrint světa a ráj srdce“ podle berlín-
ského vydání i v českých zemích. Bylo to
v roce 1782 v Praze. Od té doby vyšla kniha
mnohokrát, pokud je mi známo, tak naposle-
dy v roce 2019 ve velkoformátovém vydání
s ilustracemi Miroslava Huptycha.

Teolog Jan Milič Lochman o ní napsal:
„Oč jde v této knize? Líčí poutníka, který
prochází rozmanitými oblastmi, obory a stavy
lidské společnosti. Avšak všechno se mu
dříve či později ukazuje jako učiněné blu-
diště, bezvýhodný labyrint. Celý lidský ži-
vot je bezcílné bloudění končící v nicotě
a prázdnu. Proto se poutník obrací z laby-
rintu světa do ráje srdce, kam jej volá hlas
Kristův. Zde najde pravou, trvalou, nebeskou
vlast. Toto vyústění díla vypadá na první
pohled rezignovaně a pesimisticky. Čteme-li
je však na pozadí vlastního života poutníka
Komenského, ukáže se nám v jiném světle:
tento „muž touhy“ neutíká z labyrintu, nýbrž
potěšen a posílen v ráji srdce se vrací s no-
vou jasnozřivostí mezi své současníky, aby
usiloval o účinnější nápravu lidských věcí.
[Lochman, J. M.: *Jan Amos Komenský:*

Český úděl v Evropě, in *Muž bolesti a naděje*, Praha 1992.]

Letos je tomu právě 400 let, co Jan Amos v úkrytu před pronásledovateli v Brandýse nad Orlicí tuto knihu dopsal a věnoval Karlovi staršímu ze Žerotína. Bylo to 13.12. 1623: „*Dabam sub Klopot, Idibus Decembris 1623.*“

Jan Bistranin

100. VÝROČÍ TRANSPORTU POTOMKŮ EXULANTŮ DO ČSR

Na sklonku roku 2022 či spíše první den nového roku 2023 uplynulo 100 let od prvního reemigračního transportu s potomky exulantů do Československa (ČSR). Ve stručnosti uvedu několik faktografických údajů, proč se vraceli, kdo se o to snažil a jaké byly výsledky. Následně skončíme jejich příjezdem do Zábřehu na Moravě.

Něco málo k situaci v Československu.

Po založení Československa se naskytlá výhodná situace pro možnost reemigrace potomků exulantů, protože v letech 1919-1935 probíhala pozemková reforma a vešel v platnost tzv. záborový zákon. Záborový zákon stanovil zábor pozemků nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha celkové půdy. Zabraný majetek následně rozděloval tzv. přídělový zákon (30. ledna 1920). Celkově bylo do záboru vzato 4 miliony hektarů pozemků. Hlavním záměrem pozemkové reformy bylo posílit drobné zemědělce a zrušit hegemonii pozemkového vlastnictví.

Zájemci o vlastnictví půdy (tedy bezzemci, reemigranti a repatrianti) byli usídlováni v pohraničních oblastech, na takzvaných „národnostních pomezích“. Obecně můžeme říci, že se rozdělovaly rozsáhlé soukromé pozemky, převážně šlechty a církve.

Z české evangelické společnosti, konkrétně mám na mysli spolek Kostnická jednota, vzešla iniciativa národnostně orientovaná, která argumentovala Bílou horou a křivdami rekatolizace, které by se nyní mohly i měly napravit. Heslem pozemkové reformy bylo „odčiňujeme Bílou horou“. Články Jana

Auerhana a Augustina Seifrt, plus osobní nasazení evangelického faráře Bohumila K. Radechovského vedlo k uskutečnění iniciativy, hrubě řečeno, dovézt právě Čechy do Česka (Československa). Bohužel, tato iniciativa, nenašla podporu u široké veřejnosti ani politiků. Uspořádaná veřejná sbírka dopadla tristně – celkem vynesla přes 400 tisíc korun. Celá reemigrační akce vyšla Kostnickou jednotu na 10 306 974,79 Kč.

Jak jsem již zmiňovala, tak reemigrační akci zaštitila a fakticky zahájila Kostnická jednota. Její předsedou byl v té době MUDr. Adolf Lukl a repatriační komisi vedl Bohumil K. Radechovský, bývalý farář v Zelově.

Před příjezdem do ČSR se uskutečnila pietní připomínka 300. výročí staroměstských poprav vůdců protihabsburského odboje, které spolupřátela Národní rada Československa. Na tuto akci se vypravila výprava potomků exulantů do Prahy a na Růžový palouček u Litomyšle. Celkově se akce zúčastnilo 116 zástupců ze sborů z Polska a Volyně. Během návštěvy Prahy, po slavnostních pietních akcích, navštívili vládu Československa – jmenovitě se setkali s předsedou vlády a ministrem zahraničních věcí. O reemigraci/repatriaci se radila následně Národní rada Československá, kde byli přítomni zástupci potomků exulantů, ministerstev a Státního pozemkového úřadu, který organizoval a spravoval Pozemkovou reformu.

Výsledkem bylo, že Kostnická jednota měla provést přípravné práce, např. soupis rodin a jejich majetku, spolu se Státním pozemkovým úřadem měli vybrat vhodná místa k usídlení. Vytypovala se místa, kde se nacházely vhodné objekty k hospodářské činnosti. Jako vyhovující se jevíly statky v okresech Štětí, Lovosice, Litoměřice, Teplice, Žatec, Zábřeh na Moravě, Mohelnice a Šternberk.

Výběr rodin probíhal na základě podaných přihlášek. Reemigranti museli být dobřími zemědělci s potřebným inventářem nebo dělníky. Utvářely se skupiny, které se skládaly z několika rodin z různých českých vesnic z bývalého Pruského Slezska, Zelovska

a Volyně (hlavně z Mirotína a Michalovky). Zájem exulantských rodin byl veliký, do 2. května 1922 se přihlásilo 780 rodin. Přístup státních orgánů byl takový, že se zdálo reálné přijmout 12–15 rodin za rok. Celkově se přihlásilo 841 rodin, ale přijelo jich 127, tj. 646 osob.

První rodiny přijely do Zábřehu na Moravě v roce 1923 – ovšem vyjely vlakem z Lasku již 27. prosince 1922 a do Olomouce dorazily až na Nový rok 1923 v brzkých ranních hodinách. Zpoždění bylo dáno průtahy na polské straně, jež cestu navýšily několikanásobně (až třikrát). Dále pokračovaly do Zábřehu na Moravě; skupina z Volyně dorazila až 27. ledna. S nimi se setkal farář Rudolf Šedý na nádraží v ukrajinském Rovně, snažil se jim pomoci. Problémem bylo uhradit navýšené jízdné, na které rodiny neměly, úhradu nakonec zařídily české úřady.

„(...) Byli v těžké situaci, jedna rodina čekala dítě, panovala citelná zima, ve vagóně byla jen maličká kamínka, pro dobytek nebylo krmiva a peněz měli poskrovnu.“ [cit. podle Štěříková 1995: 173]

Po příjezdu je uvítala Národní rada československá a její zástupci – Jan Hejret v Olomouci – později přichozím předali knihu *Pozdrav z vlasti*. Z Olomouce se pokračovalo do Zábřehu, kde je slavnostně přivítali např. zástupce pozemkového úřadu, okresní školní inspektor, zástupci Českobratrské církve evangelické, Národní rady, Kostnické jednoty a další. Oficiální uvítání s bohoslužbami a slavností se pak konalo 28. ledna 1923 v zábřežské sokolovně.

Po neúspěšných pokusech vybudovat obec Újezd Komenského se 16 (někdy bývá uváděno od 17 do 14) rodin usadilo ve Velkém Dvoře u Zábřehu (část Krumpach), který jim přidělil Státní pozemkový úřad. Později byl přejmenován na Žerotínov.

Areál vypadal následovně:

„Celý areál Velkého dvora byl rozdělen vjezdy na dvě poloviny (...). Uprostřed pak zůstala volná plocha, která měla sloužit jako společná náves. Půdorysný plán Velkého dvora naznačuje, že parcely nebyly stejně

veliké. Velikost se řídila počtem osob, především počtem dětí v rodině. Pro každou rodinu byla upravena obytná část – předsíň, kuchyň, komora a dva pokoje; a hospodářská část – stodola a stáj. Obytná a hospodářská část byly od sebe navzájem odděleny průjezdem. Samostatná obytná část, jako novostavba, byla v roce 1924 dokončena pro dvě osoby (Novákovu a Hartovu). V nově upravovaných obytných částech byly pro rodiny reemigrantů postaveny i chlebové pece s ústím v komoře nebo předsíni. Stavební plány byly sice vyhotoveny, ale k potřebám reemigrantů se příliš nepřihlíželo. Např. velké sklepy, které ve dvoře dříve byly, se zasypaly a ponechaly se jen sklepy malé, které nevyhovovaly. O bydlení se losovalo. Budovy se rozparcelovaly na části a každý dostal ten díl, co vylosoval; kus stodoly, stáj, byt. I ze společné návsi dostala každá rodina svůj díl. Zpočátku se na ní soustřeďovali ke společným besedám, hrály si zde děti, později, asi po r. 1930, si jednotlivé rodiny zřizovaly na svých dílech zahrádky na zeleninu. Uprostřed návsi pak byly vysázeny lípy.“ [Hošková 1986: 168]

Vybavení domácností se zpočátku skládalo především z dovezeného majetku, postupně bylo doplňováno dle finančních možností rodin. Podle Miloslavy Hoškové byly byty vybaveny spíše střízlivě, bez zdobení, s občasnými citáty z Bible na zdech. Každý byt měl předsíň, kuchyň, komoru, dva pokoje (seknice).

Jedním z největších problémů příšlých reemigrantů bylo získání domovského práva v Zábřehu, kde tomu nebyli nakloněni místní. Žádali proto v Hrabové, v místě, kde působil evangelický farář Rudolf Šedý. V Zábřehu nebyl český evangelický sbor a kostel. počátku se scházeli v propůjčené místnosti místního gymnázia a později si zakoupili dům v blízkosti Knížecích sadů, který si upravili na sborový dům a modlitebnu.

Následovaly ještě další repatriační příjezdy:

Roku 1924 Lovosicko – Sulejovice a Čížkovice.

Roku 1925 přijel transport s potomky exulantů do Encovan, Polep, Třebutíček a Siřejovic. O Velikonocích 1925 přijel společný transport ze Zelovska a z Volyně do Vikýřovic. Jednalo se především o baptisty, kteří zde založili sbor.

Roku 1926 přijelo 88 rodin na Lovosicko, Litoměřicko, Zábřežsko, Šumpersko a Fulnecko. Několik rodin se usadilo na Slovensku – na Žitném ostrově (přijelo 19 rodin).

Závěrem

Repatriční akce byla zahájena v roce 1919 a v roce 1923 dorazily do ČSR první rodiny. Nepodařilo se reemigrovat všechny přihlášené ani vybudovat exulantskou obec. Celá akce byla neúspěšná, zpočátku řízena spíše vlastenectvím a nadšením než racionální přípravou. Nezískala si ani podporu vlády a dalších vlastenců, navíc potomci exulantů nebyli dostatečně informováni o poměrech v ČSR. Jan Auerhan zhodnotil situaci v článku z roku 1925. Přiznával, že „*sám jsem tuto touhu a přesvědčení o snadné splnitelnosti její posílil svým článkem „Pro potomky českých emigrantů“, (...).“* [Auerhan 1925: 6] Celou akci si představoval na počátku snadnější, než jaká byla skutečnost, neočekával takový zájem. Podle něj si i Zelovští a další představovali reemigraci snadněji. Proto píše o situaci, která byla „*velmi trapná*“, navíc zmínil, že tím narušil „*národní situaci*“ v Zelově. [Auerhan 1925]

Literatura:

Auerhan, Jan. 1925. *Několik poznámek k dnešní situaci československé menšiny v Polsku*. Praha: Národní rada československá.

Fojtová, Romana. 2020. Reemigrace potomků exulantů po první světové válce. *Exulant: informační věstník zapsaného spolku* 50 (2).

Hallerová, Michaela. 2013. *Návraty pobělohorských emigrantů za první republiky*. Bakalářská práce.

Hošková, Miloslava. 1986. Reemigrace a usídlení potomků českých exulantů na Zábřežsku po 1. světové válce. *Český lid* 73 (3).

Slezák, Lubomír. 1994. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In

Frolec, I. (ed.). *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti*: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, s. 3-12.

Štěříková, Edita. 1995. *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*. Praha: Spolek Exulant.

Romana Fojtová (přenáška na konferenci 2022)

MACKOVÉ

V září 2022 uplynulo 120 let od narození MUDr. Karla Macka, jedné z nejvýznamnějších postav „společensví“ potomků pobělohorských exulantů. Od počátku jejich snah o vytvoření organizované struktury byl Karel Macek aktivním účastníkem všeho, co se dělo. Již v roce 1931 se zapojil do vznikajícího „Pracovního sboru českých exulantů“ a začal vydávat spolkový časopis „Zájmy českých exulantů“, už tehdy s logem exulantské růže. Spolek byl v roce 1944 úředně zakázán. Hned v květnu 1945 byla však jeho činnost obnovena s pozměněným názvem „Sbor českých exulantů i navrátilců z Polska“ a MUDr. Karel Macek stál v jeho čele. V rozjitřené poválečné době se Sbor aktivně zapojil do pomoci při záchraně a reemigraci potomků exulantů z Polska a Slezska do země otců. V roce 1953 byl spolek zase zakázán. Po čtyřiceti letech byl doktor Macek opět při třetím obnovování organizace potomků pobělohorských exulantů – spolku „EXULANT“, a zúčastnil se v roce 1993 s dalšími zástupci přijetí prezidentem na Pražském hradě.

Mlčením nelze přejít ani jeho významnou odbornou lékařskou (pediatrickou) činnost. Podle svědectví prof. Dr. Zdeňka Matějčka byl objevitelem diagnózy lehkých mozkových dysfunkcí.

V roce 2022 vydalo Nakladatelství Susa ve Středoklukách nenápadnou knihu „*Najdi si nějaký hrad. Příběh Maurova kastelána*“.

Jejím autorem je Karel Macek mladší, syn MUDr. Karla Macka. První část knihy je věnována příběhu exulantského rodu Macků, od exulanta v 18. století Jakuba Macka až po Macky reemigranty ve 20. století. Druhá část je o působení Karla Macka mladšího v památkovém areálu v Bečově nad Teplou a objevení relikviáře sv. Maura. Kniha je mimořádně zajímavá, nejen jako příspěvek k historii potomků exulantů a jejich sžívání se s prostředím Československa. Velice ji doporučujeme.

K připomenutí života MUDr. Karla Macka z ní vybíráme několik krátkých ukázek:

„Nejstarší syn Josefa a Alžběty Mackových, Karel, se narodil 6. 9. 1902. Do školy v Buczku začal docházet (4 km) v deseti letech. Číst, psát a počítat již uměl, ale jak a kde v Jozefatově elementární vzdělání probíhalo dostatečně přesně nevím. Asi se jednalo o některou z mnoha aktivit evangelického reformovaného sboru v Zelově. Teta Milča říkala, že se to provozovalo u nich doma. Jozefatovští Mackové dali syna studovat, protože se zřejmě učil dobře, a snad i proto, že si to mohli dovolit, byť s obtížemi. V daných poměrech a lokalitě šlo o neortodoxní rozhodnutí značně vybočující z řady. Relativně dostupná možnost získat středoškolské vzdělání vznikla až po obnovení Polského státu [...]

Zelovský kantor mu pomohl s přípravou a Karlu Mackovi z Jozefatova se podařilo složit diferenční zkoušku do tercie nově založeného koedukovaného humanistického gymnázia Polské školské matice v Bełchatowě, kde ve třídě prvých absolventů ústavu v květnu 1924 odmaturoval... Polské vojenské úřady na gymnaziální absolutorium Karla Macka neopomenuly reagovat, ale uniformovaný šarm evidentně neměl pro selskou rodinu v Jozefatově přitažlivost [...]

Ohrožený maturant z Polska do Čech de facto přel přes zelenou hranici u Bohumína v září roku 1924, bez pasu a s pouhými 500 švýcarských franků, které mu babička zašila do podšívky, aby se stihl imatrikulovat na Karlově univerzitě v Praze. Pas byl drahý,

kromě toho by ho jako potencionální rekrut nedostal. V zásadě byl dál vybaven již jen doporučujícím dopisem Kostnické jednoty ze dne 28. srpna 1924. Na počátku pobytu v Čechách byl vlastně něco jako uprchlík, jehož prvním českým dokladem byla policejní přihláška z 3. prosince 1924 na adrese Královské Vinohrady, Havlíčkova č. 82. Domovské právo v Praze dostal 7. listopadu 1925, státní příslušnost 20. května 1927 [...]

Pražské začátky Karla Macka z Jozefatova si dovedu představit dost obtížně. Měl sice základní vybavení a dostal stipendium, avšak prakticky nikoho v Čechách neznal, příbuzní tu po dvou stech letech reálně neexistovali a Praha se v ničem nepodobala exulantské enklávě, kde znal každý každého. Určitou podporu mohl najít v Českobratrské církvi evangelické, respektive v některém z jejích pražských sborů, nejsem si jist, ve kterém, snad v klimentském sboru na Starém Městě. Student Macek zpočátku asi nemluvil správně česky. Čeština ve vlasti se vyvíjela dost jinak než řeč doma v emigraci. Středoškolské vzdělání měl polské, většinu odborných termínů znal v tomto jazyce. Lech a Čech sice byli příbuzní, ale ne zas až tak moc. Praha byla pro studenta téměř *terra inkognita*. Města a vesnice středního Polska měly sociální a kulturní parametry odlišné od bouřlivě se rozvíjejícího hlavního města obnoveného českého státu. Karel Macek tudíž poměrně dost přesně kopíroval klišé o chudém hochovi, který se vypracoval. [...]

Student a lékař Macek se plně ztotožňoval s Masarykovými republikánskými ideály, na jejichž základě byl český stát obnoven. Byl mu blízký Masarykův duchovní aktivismus a prvky téměř hygienického pozitivismu. Skromná strava, abstinence, sokolování. Myslím, že k tomuto světovému názoru, snad i politice, měl exulantský lékař souhlasný vztah. *Nebát se a nekrást*. Co mohl protestantský tradicionalista víc chtít. [...]

Z Hradu, kam byl medik Macek ve dvacátých letech spolu s dalšími studenty-krajany pozván a kde je prezident T. G. Masaryk přijímal, si přinesl na památku doutník, který tam pánům studentům kupodivu byl

nabídnut. Dlouho ho pak v některé zásuvce přechovával. Po druhé světové válce přijal na Hradě zástupce Kostnické jednoty, v níž působil otec od konce dvacátých let, také prezident Edvard Beneš. V rámci téměř totálního vyklizení všech exulantských destinací na Ukrajině, v Polsku a Slezsku se agenda Kostnické jednoty skokově rozšířila a MUDr. Karel Macek se stal předsedou Sboru českých exulantů a navrátilců z Polska, Slezska a Ukrajiny. Tuto filiální organizaci režim v prosinci 1953 rozpustil. Pražský hrad navštívil doktor Macek s exulanty ještě začátkem devadesátých let. Do roku 1994 zažil všechny prezidenty, jimiž jsme byli během 20. století obdařeni, tzn. i ty, kteří se na Hradčanech ubytovali po Masarykovi a Benešovi.“

Jan Bistranin

MOTÁK ČERVENÉ PŘÍZE

Úvodem slova z průvodního dopisu bratra Jiřího Svobody k tomuto článku: „Vážený bratře! Posílám text o červené přízi a o tkalcovství v Zelově. Trochu mám obavy, že je to příliš emotivní, až moc ovlivněné mými osobními pocity. Sám si ještě pamatuji snovadlo v jedné místnosti našeho bytu, kde tatínek někdy střídavě s maminkou snovali 2 osnovy za den. Tety soukaly přízi na „fajfy“, strýček měl „věřtat“. U sousedů kolem se také soukalo nebo tkalo. Tak bylo před válkou. Po válce jsem i já motal přízi z „kopsů“. Poslední osnovu ze zbytků příze různých barev, dlouhou asi jenom 50 m, mi tatínek nasnoval v roce 1948. Pan Edmund Koutecký z ní utkal kapesníky. Několik jsem si jich nechal na památku, jako symbol ručního tkalcovství v Zelově. I mechanické tkalcovství dnes už v Zelově zmizelo. Začátkem devadesátých let bylo uzavřeno poslední oddělení se stavy na tkaní bez použití člunků. Dnes už tam nejsou ani zbytky zdí...“

Ve vitrínách, které jsou v Muzeu Českých bratří v Zelově věnovány tkalcovství, jsou k vidění poněkud poničené motáky červené bavlněné příze. Než začnu vypisovat

jejich příběh a osud tkalce, který se zasloužil o to, že po uplynutí poloviny století našly tyto motáky místo v muzeu, zmíním se několika větami o významu tkalcovství pro Zelov a Zelovany.

Kdysi se říkalo, že „Zelov stojí na nitce“ nebo že „žije z nitky“. Tato popisná charakteristika ukazuje, že tkaní, původně domácí, ruční, potom od začátku 20. století také mechanické, bylo základním zdrojem výděлку a zajištěním existence pro velkou část občanů Zelova a okolí.

Mezi původními zelovskými kolonisty už byli také tkalci, kteří, stejně jako v celé tehdejší Evropě, využívali místní suroviny – vlnu a len. Na málo úrodné zelovské půdě se dokonce lnu velmi dobře dařilo. Lněné plátno tady vyráběné nalézalo odbyt nejen v blízkém okolí Zelova, ale i ve vzdálenějším, a zajišťovalo pro tkalce živobytí. Kolem poloviny 19. století začala do Zelova pronikat bavlněná příze z mechanických přádelen v Lodži. To umožnilo rychlý rozvoj tkalcovství a vzrůst počtu tkalců. V šedesátých letech 19. století se pak zelovští odborníci stěhovali do Zduňské Wole, do Lodže a do Żyrardowa, kde vznikaly velké továrny na lněné látky a jiné výrobky.

Výběr látek vyráběných v Zelově byl poměrně široký, ale největší oblibu měl plyš. Byla to tlustá tkanina, ve které osnova byla z bavlny a útek vlněný. Na konci 19. století působilo v Zelově několik manufaktur a v nich až desítky ručních stavů. Před první světovou válkou tu vznikly také mechanické tkalcovny, první byla továrna Jakuba Lewiho, uvedená do provozu v letech 1909-1911. V meziválečném období byl skoro v každém domě v Zelově aspoň jeden tkalcovský stav, využívaný buď po celý rok nebo jen v období menší intenzity zemědělské práce.

Jedním z mnoha zelovských tkalců byl Karel Pospíšil, narozený 11. 6. 1896, syn Bedřicha a Alžběty rozené Matějkové, vnuk Marie a Bohumila (Gottlieba) Matějkových. Za první světové války, když Prusko obsadilo na více než 4 roky západní část ruského záboru Polska, odjel za prací do Saska,

odkud se vrátil až po válce. Oženil se s Bertou Burešovou, měli dvě děti – syna Jana a dceru Karolinu. V meziválečném období Karel pracoval jako ruční tkadlec. Za druhé války byl vyvezen na nucené práce do Německa. Brzy po návratu domů, na podzim 1945 se s celou rodinou odstěhoval do Čech, na Karlovarsko.

Jeho dcera Karolina Veselovská má mezi jinými pečlivě uchovávanými památkami i dvě dopisnice, ve skutečnosti fotografie Karlových prarodičů Marie a Bohumila Matějkových. Na nich jsou, nad německou adresou příjemce, zřetelně vidět razítka zelovské pošty. Ti dva totiž – dědeček Bohumil a vnuk Karel – byli sice samouci, ale v té době jediné píšící osoby v rodině.

A došli jsme k momentu, kdy si můžeme ukázat jak tkalcovství (totiž výše zmíněná „nitka“) ovlivňovalo mentalitu Zelovanů. Po vypuknutí druhé světové války se tkaní v Zelově náhle zastavilo. Karel proto pečlivě ukryl balík červené příze. Byla určena na útek pro sypkovinu, které se v Zelově také říkalo purpura, nankin nebo inlet. Tkaní sypkoviny bylo velmi obtížné a vyžadovalo velkou pečlivost s ohledem na hustotu osnovy a útku. Úkryt pro přízi byl pečlivě připravený a solidní.

V roce 1945, když se vrátil z Německa (pracoval u sedláka někde u Drážďan), našel přízi v bezvadném stavu. Jenže se to v té době zase k ničemu nehodilo, protože ihned po válce se tkaní nerozvíhalo. Když se na podzim téhož roku rozhodl s rodinou odstěhovat do Čech, přízi vzal s sebou. Také zde ji pečlivě uchovával. I když byl nejprve krátkou dobu soukromým sedlákem, potom zaměstnancem státního statku v kravíně a nakonec důchodcem. Když mu bylo 75 let, naučil se hrát na pianino. Zemřel 26. 12. 1986 v Děpoltovicích u Karlových Varů v nedožitých devadesáti letech.

Několik motáků této červené příze se zachovalo u dcery Karoliny Veselovské. Je to moje vzdálenější sestřenice. Bohumil Matějka je totiž také můj pradědeček. Prababička Karoliny Alžběta a moje babička Milena

byly sestry, Alžběta byla starší o 13 let. Když jsem byl na podzim roku 1996 u Karoliny, ukázala mi tyto červené motáky a vyprávěla jejich historii. V té době už na půdě zelovského kostela vznikalo muzeum, věnované paměti Českých bratří. Proto jsem Karolině navrhl, aby několik motáků věnovala do muzea jako exponát k dějinám tkalcovství v Zelově a jako památku na jejího otce, konkrétního muže-tkalce, pro kterého profese provozovaná přes 20 let (jak snad můžu soudit) byla podstatnou částí jeho života. Karolina ochotně souhlasila, vybrali jsme spolu několik motáků v nejlepší stavu (nepoznamenaných časem a myšmi...), a tak se motáky po více než 50 letech zase vrátily do Zelova.

Dnes jsou tedy v muzeu, ale bohužel bez jakékoliv informace o dějinách toho vzácného exponátu. Popis, který jsem k přízi doložil, nebyl přiložen. Myslím, že v paměti i budoucích občanů Zelova by měly zůstat nejen věci, ale i příběhy, třeba i ten Karla Pospíšila a jeho s láskou vytvořeného díla.

Závěrem musím uvést ještě pár jazykových poznámek. Slovo „moták“ zní v dnešní češtině poněkud archaicky. Správně by se mělo napsat „přadeno“. Zelovské tkalcovství však mělo svůj jazyk. Kupříkladu: příze pro snování se soukala na „fajfy“ (dřevěné špule vytáčené z jednoho klacku) nebo na papírové cívky (útek do člunků). Po válce, když byla příze pouze na větších špulích (výška asi 18-20 cm, průměru kolem 15 cm) navinutá ve tvaru válců nebo kónických kuželů, říkalo se jim „kopsy“. Příze pro ruční zpracování se převinovala na „motáky“. Sloužila k tomu „vejfa“, zařízení na principu snovadla, ale ve vodorovné poloze. Současně se navíjelo kolem 30 motáků ze stejného počtu „kopsů“. Otáčky se musely počítat, protože mechanické otáčkoměry v Zelově nebyly. Délka nitě na jeden obrat činila kolem 100 cm. Počítání otáček pak usnadňovalo další etapy (standarizaci) procesu tkaní. Uvedl jsem jenom několik příkladů zelovských slov z oboru tkaní. Kolovrátek byl v Zelově také, ale tkalcovský stav se poněmčil ještě na

Slezsku, a tak zůstal i v Zelově „veřtat“. Některé jeho součásti také měly své místní názvy, ale ty vymizely z paměti současně s ručním tkaním.

Jiří Svoboda

DĚDIC ČESKÉ REFORMACE PAMÁTNÍK K NEDOŽITÝM PADESÁTINÁM DANIELA NEVEČEŘALA–NEVALA

Jakmile jsem se dozvěděl, že náš spolek Exulant chystá knihu o Danielu Nevalovi (1970–2005), potěšilo mě to a byl jsem zvědavý, co se o něm dočtu. Měly to být (a také jsou) vzpomínky jeho blízkých a spolupracovníků a též ukázky jeho textů. Věděl jsem o něm pouze to, že taky pochází z exulantské rodiny, že před nějakými dvaceti lety vyučoval na teologické fakultě a že těsně před svatbou nečekaně zemřel ve svých pětatřiceti letech. V roce 2020 by mu bylo padesát let, a právě k tomuto výročí spolek Exulant vydal vzpomínkovou knihu (byť o rok později, z důvodu covidové pandemie).

Občas se mě někdo zeptá, jestli jsme se na fakultě potkávali. Je to možné, protože ve školním roce 1996/1997 tam studoval, ale chodil do třídy pro cizojazyčné studenty. Jeho otec Jaroslav Niewiecierzal z exulantského rodu Nevečeřalů emigroval roku 1962 z Polska do Švýcarska, tam si změnil jméno a oženil se. Danielovou mateřštinou tedy čeština nebyla, nicméně se česky naučil a svůj český původ si uvědomoval. Čas od času o něm někdo v Exulantu promluví a ostatní moudře pokývají hlavami. Říkal jsem si, že to asi byl sympaták a že asi napsal nějaké zajímavé texty. Podle všeho jsem se mýlil, a to proto, že jsem ho nedocenil ani v jednom.

„Pečlivost a preciznost a velké pracovní nasazení se v Danielově osobnosti snoubily s otevřeností a přátelským duchem.“ Takto pěkně o něm píše evangelický farář Jan Satke a podobně mluví i autoři dalších příspěvků, jimiž jsou: Edita Štěříková (historička specializující se na pobělohorský exil), Eva Melmuková (farářka, teoložka, historička,

docentka ETF UK), Michael Hoffmann (evangelický farář v Norsku), Markus Giger (slavista, pedagog Ústavu východoevropských studií FF UK), Dagmar Čapková (komenioložka, profesorka FF UK), Jan B. Lášek (teolog, profesor HTF UK, AV ČR), Petr Melmuk (evangelický farář). V knize na něj vzpomínají jako na výjimečně vzdělaného. Řečí ovládal víc než deset: uměl jazyky, jimiž se mluví ve Švýcarsku, naučil se polsky, protože v Polsku jeho rodina žila několik staletí, naučil se i ruštinu a další jazyky. Jeho otec ještě v Polsku vystudoval elektroinženýrství, Daniel vystudoval fyziku na vysoké škole v Curychu. Jeho dědeček byl farářem v polském Zelově, a to zrovna v šílených letech 2. sv. války. Daniel vystudoval i teologii, později filozofii, obojí v Curychu a z obojího získal doktorát. Jeho velkým zájmem byla česká reformace a především Jan Amos Komenský. „Komenského univerzalizmus mu byl neobyčejně blízký. Daniel dobře věděl, že Komenský se snažil o jednotu vědeckého poznání a víry (...). Jako školený fyzik a současně teolog viděl, jak důležitý je holistický přístup i v současnosti.“ (J. B. Lášek) Zajímal se i o politiku 20. století, o Masaryka, Beneše, studoval v moskevských archivech.

Na konci knihy je citován jeden z posledních Danielových mailů. Přemýšlí v něm o svých českých reformačních kořenech. Tyto úvahy jsou pro mě osobně velice cenné, protože i já pochopitelně přemýšlím o tomtéž. Že pocházím z několik set let starého exulantského rodu, to jsem se dozvěděl asi až v polovině svých teologických studií. Když se naši rozvedli, celá exulantská rodina na nějakých 25 let zmizela a s druhou rodinou, jež je evangelická od 20. let 20. století, začala navazovat kontakty až po smrti mých prarodičů. To byli jedni z těch, co chodili do zelovského kostela na bohoslužby faráře Nevečeřala a do Československa přišli po 2. sv. válce. Proč z našich životů zmizeli? Zanedbal snad Danielův dědeček něco ve své pastorační činnosti? Anebo za to mohou jiní démoni, s nimiž si církevní společenství neporadí?

I takové úvahy se honí hlavou při četbě této zajímavé knihy.

Danielovo dílo je asi jako krásně malovaná rozbitá váza, z níž se našlo jen několik střepů. Čemu dát přednost: být vděčný alespoň za ty nalezené, anebo truchlit nad těmi ztracenými? V případě Daniela Nevala, mj. nadějného komeniologa: být vděčný za ta setkání, která se uskutečnila, a za texty, které napsal, anebo truchlit nad tím, co se nestalo, a nad texty, které nenapsal? Pokud jde o autora těchto řádků – neznal jsem ho, ale i nepřímé seznámení se s ním v této vzpomínkové knížce mě těšilo, a snad se povede přeložit a vydat ty jeho texty, které znalci znají, ale vydány nebyly.

Pavel Čáp

KOMENSKÝ A PROTIREFORMACE

Co nazýváme protireformací, poznal Komenský na vlastní oči jako rozvinutou síť „Antikristových svodů“. Měl po celý život za svou povinnost je odhalovat, před nimi varovat a postavit proti nim alternativu své všenápravy. Činil tak zaujatě jako muž nestojící povýšeně nad stranami, nýbrž solidárně nesoucí jeho hned trojího svého souručenství – konfesijního, politického a sociálního, i když pro závratnost všenápravného snu všechna tato společenství přerůstal a nakonec s ním bolestně osaměl. Jeho život, sevřený mezi roky 1592 a 1670, je chronologicky současný s intenzivním zosílením protireformačních akcí v celoevropském měřítku a s jejich skvělým vítězstvím v habsburské střední Evropě. Svědek prvních důsledků Bílé hory a v nejednom ohledu zasvěcený znatel strážní, nálad a usilování, vyvolaných třicetiletou válkou a neupokojených ani vestfálským mírem, mohl být nazván špatným politikem. Kdo se však odváží upřít mravní váhu jeho soudům, svědeckou i uměleckou cenu jeho slovesnému zobrazení soudobé skutečnosti a perspektivní podnětnost jeho nápravných návrhů?

Bylo mu pětadvacet let, když napsal svůj *Retuňk proti Antikristu*, první knihu, v níž věnoval protireformaci přímo monografickou pozornost. „Zpozorovav“, vzpomínal po více než čtyřiceti letech, „že se sbírají mračna pronásledování (neboť dříve se zableskne, než uhoří), napsal jsem výstrahy před Antikristovými svody, dílo značného rozsahu...“ V roce 1617, kdy na něm pracoval, chyběla do Bílé hory ještě tři léta. Komenský se nedávno vrátil na rodnou Moravu ze svých akademických studií v Herbornu a Heidelbergu, z prostředí průbojného kalvinismu nizozemsko-nassavského a falckého, tedy z oblasti odkud si odbojní Čechové brzy měli povolání nového krále. Vše, čemu se v Porýní naučil a co svérázně rouboval na domácí kmen tradic husitských a bratrských, jitrilo jeho vnímavost pro potřeby nastávajícího zápasu mezi světem budoucnosti, rodícím se, jak věřil, z reformační půdy a světem zastaralých zlovyků. Ale na Moravě teď viděl, že starý svět má ještě daleko k přirozené smrti. Omlazoval naopak své síly a zvyšoval svou přitažlivost. Komenský slyšel od svých učitelů naléhavé výzvy ke svornosti evangelíků a herbornský J. H. Alsted ho přitom upozorňoval dokonce na významnou úlohu, jakou v předvečer kristovské obnovy lidstva, odhadované k roku 1694, sehrají země střední Evropy – Polsko, Uhry, Sedmihradsko a ovšem Čechy a Morava.

A právě za moravské evangelíky chtěl nyní Komenský promluvit především. Měli v zemi většinu, ale svobod, jakých si dobyli 1609 jejich čeští sousedé a jakými sami prosluli v předcházejícím století, jim rychle ubývalo. Roku 1615 byl jejich umírněný ochránce Karel starší z Žerotína donucen vzdát se úřadu zemského hejtmana. V dorozumění s vládou císaře Matyáše organizoval olomoucký kardinál František z Dietrichstejna houževnatě nástup ostré protireformace. Bořením evangelických modliteben a zavíráním škol předstihla tak Morava Čechy o několik let. Misijní horlivostí jezuitů se tu podařilo vyvolat vlnu konverzí ke katolictví. V roce 1616 jich Tovaryšstvo znamenalo 136, o rok později 180. Téhož

roku prosadila habsburská ofenzíva volbu osvědčeného potlačovatele reformace Ferdinanda Štýrského za příštího českého krále.

Retuňk je výmluvný protest proti habsbursko-katolické reakci. Soustřeďuje se na kritický rozbor vnitřní podmanivosti protireformační, zvláště jezuitské propagandy, aby zvýšil odolnost evangelíků. Nezanedbává přitom ani strategické zřetele zápasu, jehož vzplanutí tuší. Autorova solidarita s evangelíky bez rozdílů konfesí je naprostá. Čerpá ovšem svou argumentaci převážně z literatury kalvinistické (Jan Aventroor, Amandus Polanus, Fabrice de la Bassecourt, Philippe du Plessis-Mornay, Bart. Kekker-mann) a pojetím ekumeničnosti církve, jíž podřazuje dílčí konfesijní jednoty, prozrazuje, že myslí důsledně v kategoriích bratrského bohosloví. Skličující dojmy z postupu protireformace na Moravě a v blízkém Polsku potlačuje rozhledem po světových úspěších protestantismu. V zápasech francouzských hugenotů, nizozemských odbojníků proti Španělům a v benátské signorii, vzdorující tridentскому diktátu, vidí prodloužení bojů, zahájených kdysi husity. Byla-li reformace od Viklefa po Luthera a zůstává-li dodnes postupným a neuzavřeným procesem přimknutí k evangeliu, je naopak pohyb opačný, protireformační, odstupováním od evangelia. Své organizační středisko má v papeži „velikém tom Antikristu“. Ten opřel svůdnost a úspěšnost svého působení o zpochybnění autority Písem svatých, kterou nahradil sepětím většinové církve se světskou mocí. Je tedy protireformace zmanipulováním vrchnostenského donucovacího násilí ve prospěch vladařského nároku římské církve. To má zotročující následky pro jedince i národy. Jestliže jezuité, „svůdcové lidští“, vychovali Evropě generaci, která od devadesátých let 16. století dalekosáhle prosadila nesnášenlivost a vyvolala v život nátlakové „ligy“ a „praktiky“, je Komenský přesvědčen, že nastala chvíle pro „retuňk duší lidských pracovati“. Přicházející Pán církve i světa činí tuto výzvu neodolatelnou.

Varování Retuňku zaznělo ještě včas, ale neodvrátilo pohromu. Bělohorské vítězství

nad českým stavovským povstáním vymazalo české země skoro na dvě století z mapy evropského protestantismu. Celých třicet válečných let odmítal Komenský smířit se s touto skutečností. O její překonání nepřestával zápasit na překvapivě rozmanitých rovinách svého snažení. Naše novodobé drobné komeniologické odbornictví se zpravidla pohybuje jen po některé z těchto rovin, když například mluví buď o Komenském pedagogovi, jazykovém teoretikovi, církevním vůdci, slovesném a básnickém tvůrci, filosofovi anebo zase politikovi. On sám vhlížel do světového labyrintu „synkriticky“, jak říkal, tedy tak, že poznané zákonitosti jedné vrstvy skutečnosti přenášel v neutuchajícím poznávacím procesu do vrstev druhých, nazíraných souhledně. Už proto by bylo nejenom možné, ale i nutné sledovat, jak se Komenského rozbor antikristovských svodů, provedený poprvé 1617 v Retuňku, uplatnil, prohluboval a modifikoval v bohatě rozvrstvené tematice všech jeho pozdějších děl. Tento požadavek aspoň vyslovme. Přesahuje ovšem možnosti článku, který spěchá pouze naznačit, jak neodbytně dotíral problémem protireformace na Komenského život a práci, a který jde jen po nejnápadnějších toho stopách.

Na postupných opatřeních bělohorských vítězů v českých zemích ověřoval si Komenský názorně, co plně rozvinutá protireformace znamená, je-li jí obětován celý jeden národ. Potlačovatelské rány dopadaly nejbolestněji na jeho Jednotu bratrskou a poznamenaly navždy jeho nejosobnější život, je však pozoruhodné, že se Komenský nikdy nedovedl spokojit útěchou soukromou. Se svými současníky měl zajisté společnou potřebu útěchy, kterou u jeho vrstevníků v tolika evropských národech zjišťují historikové literatury a kultury, a intenzita jeho „boje s Bohem modlitbami“ byla sotva menší než strmé napětí Pascalovy teodicee, ale lišil se od mnohých tím, že mu do ráje srdce zaznívala výzva Ježíšova: „Odejdiž!“ „Měj mysl ... k bližnímu co nejniž skloněnou!“

Otřesné údobí dvacátých let podnítilo Komenského k bohaté literární činnosti

v národním jazyce. Sám viděl v *Truchlivém* reprezentativní dílo oné myšlenkové polohy, z níž i v ostatních svých útěšných spisech tehdy vznikajících vedl zápas o „pokoj, potěšení a veselí“ v dobách, „kdy temnoty houstly“. Datem vzniku obepínají ovšem jednotlivé díly Truchlivého bezmála celé tvořivé období Komenského života od 1623 do 1660. Rozhovory zkormoucené duše, jak označil první dva díly Truchlivého (1623, 1624), obrazy zcela určitou situaci „církve a vlasti“. Dolehly na ni konfiskační dekrety Ferdinanda II. Přivedly na mizinu tisíce rodin. Z nového rozdělování pozemkového majetku vzcházelo trvalé obohacení nové šlechty, vysokého kléru, klášterů a jezuitských ústavů. Stále širším kruhům hrozilo vystěhování. Za neustálých průchodů vojenských oddílů mnozí ztráceli důvěru i jen v zachování života. Zvláště stoupenci Jednoty se zmítali mezi skleslou náladou, v níž pomýšleli na emigraci, a zášlehy naděje v protihabsburské politické a vojenské intervence. Třebaže se vzpouru horských Valachů nepodařilo zlomit ještě ani v březnu 1624, přece už s podzimem roku předchozího zasadilo odražení uhersko-tureckého tažení na Moravu smrtelnou ránu plánům na obnovu protihabsburského odboje.

V Truchlivém hledá otřesená důvěra v úspěch „pomocí a sjednocení politických“ bezpečnější oporu v nadhledu metafyzickém u Krista, nežřikajíc se přitom teologicko-dějinných úvah. Z nich zaujme rozjímání o zákonitostech zániku civilizací, drásavě konkretizované na pŕltisíciletých dějinách českého království a na dvou stoletích reformačního hnutí. Zdar protireformace na tolika bojištích, i na bojišti nejbližším, kde „jako sníh v létě, tak se nám rozplynulo to naše štěstí“, bezvýhledné rozumování o tom, „jak mnoho jich pro náboženství mečem postínáno, jak mnoho po šibenicích, po stromoví, po vratech vlastních domů pověšeno, jak mnoho koními posmýkáno, počtvrceno, do kol vpleteno, ohněm popáleno, v vodách potopeno, jak jim jazykové vyřezování, za nehty cvekové bití, na skřipce a do kozlů věšení“, a hrozba, že Habsburkové

české země „dědičně drží a držeti budou“, to vše dává Truchlivému zapochybovat, ostojí-li vůbec jeho dosavadní černobílé vidění situace: „Já již jináč nevím, než že sme my posavad v hrubém omylu stáli, sebe za pravou církev, onyno za bludné křesťany drževše.“ Proti skepsi tak hlodavé mobilizuje sice víra rozpomínky na četné případy vítězné obrany evangelíků před útoky „rozzlobeného Antikrista“, vyhlíží po přátelském přispění z „východu i západu i půlnoci“ (rozuměj ze Sedmihradska, od falckých spojenců a země při Baltu) a ujišťuje se zaslíbeným rozptýlením Antikristova hnízda, ale troskotá přece na otázce viny. Ta, připouští si nyní Komenský, neleží asi výlučně na protireformační straně; leží na křesťanstvu celém, zvláště na selhání duchovní a světské vrchnosti v jejich sociálních úkolech (otázka chudých, kterou známe už z *Listů do nebe*). Pohroma českého protestantismu je tak trestem za specifickou zradu, zradu husitského odkazu: „Hřešili jsme, pravím, Čechové a Moravané, přílišnou bujností.“

Komenského Truchlivým vstoupila tak otázka viny na bělohorské katastrofě do českého kulturního povědomí. Ale s touto otázkou se Komenskému zároveň dostalo střetnutí reformace a protireformace do mnohem širšího obzoru: Není snad konflikt 17. století důsledkem toho, že evropské křesťanstvo zklamalo jako celek? Příznává-li Truchlivý nad zkázou vlasti, že by „se někdy rád za mořem viděl“, nutí ho vlastně tento geografický odstup, vydělit a jednotným pohledem přehlédnout starou Evropu a položit si otázku jejího poslání při „obnově pokolení lidského“. A poznamenává: „tyto zlé věci“, v tom i protireformace, „obnovu světa přinášejí“. Nositeli obnovy nejsou však ve svém imanentním vývoji, nýbrž pro paradox dobře reformační víry, že právě v protikladném dění „Bůh velikého cosi k oslavení církve své učiniti strojí“.

Řváním hrdličky se Komenský po celém čtvrtstoletí (1651) k Truchlivému vrátil. Staré rány rozjitřila ratifikace vestfálské mírové smlouvy (exekčním recesem norimberským

z 26. 6. 1650). České země teď už nadobro ztratily možnost osobitě zasáhnout do politického vývoje střední Evropy. Z hlediska „české a moravské církve“ bylo lze jen žalovat Bohu: „Opustils nás, jako bychom tvoji nebyli.“ Na této frontě protireformační „dílo podvodů“ zvítězilo. Zatímco o málo dřívějším *Kšaftem* (1650) v podobném rozpoložení myslí a s jakousi slavnostní konečností vykonal Komenský poslední pořízení umírající matky Jednoty bratrské ve vztahu k sesterským církvím evropské ekumeny, ve Řvání hrdličky se znovu přihlásilo o slovo Komenského neutišené dějinné vědomí a svědomí. Nezpoklidnělo ani do deseti let. Na jaře 1660 vydal v Amsterodamu Truchlivého díl čtvrtý, tentokrát jako útěšnou výzvu rozptýleným Čechům, zvláště pak v polském vyhnanství. Polské události se toho jara vnutily Komenského pozornosti proto, že počátkem roku došlo v klášteře v Oliwě nedaleko Gdanska k mírovému jednání polsko-švédskému. Mazarinova Francie v něm donutila švédskou stranu vzdát se výbojů v Polsku. Komenský tušil, že tu byl učiněn rozhodný krok směrem k zániku vyznavačských svobod v Polsku. Jestliže se tedy třetí díl Truchlivého vyrovnával s důsledky míru vestfálského, čtvrtý a poslední díl prohlédal v obavách k situaci vytvořené mírem oliwským, který už i za severní hranicí českých zemí zahajoval věk nerušeného soustředování a restaurace starých autorit.

Pozoufání nad očividnými pokroky protireformace dialekticky podněcovalo Komenského činorodost všemu navzdory. I když ho zároveň nutilo k dalekosáhlému přehodnocování zděděných eklesiálních hodnot. Nikdy ho však nepřimělo k tomu, aby snad dal protireformaci za pravdu. Čtrnáctým odstavcem svého *Kšaftu* volal potridentskou římskou jednotu, proměněnou z matky v macechu, k pokání. Nevěřil ovšem po svých zkušenostech valně, že se tak stane, a raději deklaroval právo jejích někdejších synů, aby proti ní varovně protestovali. Jako s konečnou možností počítal pak s „králi země“, že se jí rázně zbaví. Když pak r. 1655 vydával český překlad *Historie o těžkých*

protivenství církve české, doufal, že dokumentární, jak byl přesvědčen, vyličení protireformačních zvěstev otevře oči „svůdcům a trapičům lidským“, aby poznali marnost svých pokusů o znásilnění svědomí. Na podrobnosti bohatá Historie persekucí připisuje přípravu protireformace v Čechách v podstatě jezuitské výchově, která „pod barvou cvičení mládeže“ osnovala podvrácení české evangelické církve i české státnosti. Pobělohorská protireformační opatření chápe pak jako zevšeobecnění praktik inkvizičních.

Osobitější *Brevis historiola ecclesiae slavonicae* (1660) naznačuje, že habsburská protireformace byla výsledkem úkladného plánu na prosazení usnesení Tridentského koncilu. Plán byl cílevědomě zaměřen k tomu, vyvolat provokacemi české povstání, aby mohlo být v další části přikročeno k jeho brutální represi s cílem vyvrátit český protestantismus z kořene. Protireformace měla začít u Čechů, protože právě oni tak záhy a horlivě přilnuli k šlépějím prvotní církve. Mají-li pronásledováním postižení ctít za vítěznými zbraněmi nepřátel spravedlivý Boží hněv za vlastní hříchy, nelze proto ještě ospravedlnit zradu evangelické pře, jaké se dopustili zejména němečtí (saští) sousedé. K tomuto poslednímu rozpoznání ostatně dospěl Komenský už v listopadu 1649, když si nad výsledky vestfálského míru postěžoval švédskému kancléři Axelu Oxenstiernovi: „... sousedé naši nechtěli vést zároveň se svou při i při sousedů. Bůh budiž soudcem! Bolest má ... není jenom osobní, nýbrž obecná: ne že jsem opuštěn sám nebo nějaká část našich, stoupenci naší církve, nýbrž že opuštěn je celý národ.“

V té době držela Komenského už na deset let myšlenka nápravy lidských věcí. Až do konce života v něm nepřestala sílit, vzpřimujíc ho k největšímu jeho intelektuálnímu výkonu. Obecná porada, obracející se výzvou k evropským učencům, nabízela v měřítku opravdu globální alternativu vůči modelu světa, jaký byl vzešel z vítězství protireformace. Je příznačné pro souvislosti, které zde sledujeme, že zápas s časem, jež Komenský

při osnování díla sváděl, aby nepropásl, ani zase nepředběhl Boží lhůtu podniku, který ho tížil jako výsostné břemeno prorockého znamení, viděl sám Komenský v závislosti na průběhu boje s habsburskou verzí protireformace. Proto odkládal uveřejnění Obecné porady do doby, kdy habsburská moc padne. Proto koncipoval svůj návrh na organizaci světové vědy, náboženství a politiky aspoň v některých chvílích s nadějí, že se jeho realizace ujmou zvláště země severní Evropy. Činil tak nejspíš ve vědomém odlišení od univerzalistického Tomáše Campanelly, jehož přísně katolická ohniska ležela na evropském jihu. Opírala-li se Campanellova ideální ekumenická teokracie o iberskou velmoc, později i o Francii, zbavenou hugenotských rozkolníků, Komenský, ostatně od mládí fascinovaný nizozemskými svobodami, myslel raději na severskou trýgu Polska, Švédska a Velké Británie. Tyto státy, doufal, budou sto mobilizovat do družné spolupráce svou k toleranci vyzrálou náboženskou orientací římsko-katolickou, luterskou a reformovanou. Jako každá hodnota povahy vposledu evangelické, také nazrávající jednota budoucího zlidštělého světa, bude důsledkem znovuzrození, jemuž nutně předchází utrpení a smrt. Po zákonu hořčičného zrna je proto zánik Jednoty bratrské stárnoucímu Komenskému přímo podmínkou nové Jednoty všesvětové.

Byl to tedy nedobojovaný zcela konkrétní zápas s habsburskou tváří protireformace, co Komenského zdržovalo od uveřejnění jeho nejvlastnějšího životního díla všenápravných návrhů k metodickému nastolení nové životní slohovosti člověka zlidštěného k Božímu obrazu. Tento nedobojovaný zápas nutil Komenského hledat dočasné spojení politické. Bylo mu příkazem chvíle pokoušet se o koordinaci a urychlení jejich akcí, i to, aby si přitom zachovali neoslabený ideový náboj. V době, kdy s polovinou 17. století státní zájem (ratio status) stále výrazněji určoval politická rozhodování jednotlivých velmocí, nepřestával Komenský vidět světový konflikt, trochu anachronicky ovšem, jako převážně náboženský. Co mohlo lépe

prodloužit život tomuto výkladu velkého konfliktu a co mohlo dát vydatnější božskou sankci zbrojné resistenci vůči protireformaci, než populární apokalypticko-vizionářská publicistika, mobilizující právě tak veřejné mínění zástupců, jako i diplomatickou a strategickou aktivitu státníků?

Jako koordinátor, propagátor a vykladač apokalyptické literatury, vzešlé za Třicetileté války z kruhů evangelických radikálů, ohrožených Habsburky, nesehrál Komenský nijak bezvýznamnou úlohu. Komeniologie zpravidla trne s přiznanými rozpaky nad energií, jakou promarnil styky s vizionáři typu Kristiny Poniatowské, Krištofa Kottera, Mikuláše Drabíka a Štěpána Meliše, a šířením a vydáváním jejich vidin. Mluvíme-li však o Komenského stranictví v boji s protireformací, musíme vidět, že právě touto činností se nejtěsněji přiblížil k všední politické praxi.

Apokalyptické vize jmenovaných současníků posilovaly Komenského hlavně v padesátých letech v naději na zpevnění protestantské fronty semknutím spojených sil sedmihradských, anglických a švédských. Dům Rákoczyů, Oliver Cromwell a Karel Gustav měli povalit habsburského antikrista, zajistit evangelíkům svobodu vyznání a Čechům návrat do vlasti. Dvojí knižní svod těchto proroctví pořídil Komenský v Amsterdamu v letech 1657 a 1665. Nepatrná, ale příznačná rozdílnost v jejich názvech naznačuje posun v pohledu na střeoevropskou situaci, k němuž u Komenského došlo okolo r. 1660. Texty, shromážděné 1657 ve svazek Světlo v temnu (*Lux in tenebris*), chápal vydavatel zřejmě jako paprsek naděje do protireformační tmy, která bude muset ustoupit světlu co nevidět. Roku 1665 se tato proroctví, rozšířená o další pod názvem Světlo ze tmy (*Lux e tenebris*), stávají už také dokladem vleklejšího stavu ve střední a východní Evropě, kde proroctví vznikala, tedy „temnot lidské hrůzy a božských ran“. Označení temna jako specifikované epochy v životě národů, podrobených habsburské nadvládě, má zde svůj zdroj a citové zdůvodnění.

Svým úporným soustředěním na očekávané změny v zemích pod habsburským jhem liší se Komenského apokalyptická propaganda nápadně od podobné letákové literatury ostatní. Myšlenka, že je třeba ji soustavně šířit, vznikla o velikonocích 1650 za Komenského pobytu v Uhrách, pod otřesným dojmem Drabíkova naléhání. Vidiny lednického bratrského kazatele o habsburském pádu nepřekvapovaly Komenského svou tendencí, nýbrž smělym datováním nastávajících událostí a jmenovitým označením mocenských vykonavatelů Božích soudů. Komenský zprvu váhal, má-li se dát do jejich služeb a stát se tak, on irenik a osovateľ mírové epochy lidstva, „nástrojem na vzbuzování válek“. Ačkoli potom, z pohrom pohořelý, vyvázl do Amsterdamu, nijak nevystřízlivěl z neodbytné fikce. Bylo mu jako Jonášovi: „Potnutí a na nový břeh vyvržení“ neměl odvahy dál v té věci vzdorovat Bohu, jak se domníval. Za předpokladu tedy, že prorockým darem se Bůh přiznává k akčně sjednoceným evangelíkům, bilancuje nyní věštecký přínos trojice Kotter – Poniatovská – Drabík jako božskou sankci, udělenou reformačnímu zápasu, jehož tíha spočinula především na Čechách a na Němcích. Jim totiž „Bůh před jinými národy roznítil světlo evangelia skrze Husa a Luthera“. Vedle národního momentu mnoho vážilo Komenskému na prorocké trojici i to, že představovala hlavní evangelické konfese: luterskou (Kotter), reformovanou (Poniatovská po otci) a bratrskou (Drabík). Světu, zkaženému papežským antikristem, jehož obludnou chůvou je římská říše a zvláště habsburský panující rod, nahlašuje Bůh konec své trpělivosti. V krvavých válkách padne papež i Habsburkové pod ranami národů, podrážděných jejich tyranstvím. Od severu Švédové, od východu dům Rákoczyů, zpodepřený Turky a Tatary, spojí své zbraně k vítěznému postupu. Odměnou jim bude světlo evangelia, jemuž se oddají i ti z nich, kdo je dosud nepoznali. Pak teprve nastane obecná reformace před koncem věků, doba, v níž bude možno uplatnit zásady a návody, obsažené v *Obecné poradě o nápravě věcí lidských*, zatímco „Čechové

a Pražané ... spatří konec zvrácené nadvlády rakouské“.

Takový asi byl hlavní rámec Komenským zharmonizovaných revelací. Do tohoto rámce se ovšem zakresluje na tisíc podrobností, z nichž nás může např. zajímat předpověď, podle níž měl Komenský s Drabíkem korunovat nového uherského krále, nebo výzva, aby se ujal práce v Blatném Potoku. Pod dojmem těchto podnětů spřádal Komenský z Lešna po r. 1654 nitky spojení mezi diplomacii severských států, západní Evropou a Sedmihradskem.

Edice Lux in tenebris byla svým způsobem bojovým příspěvkem ve prospěch politické skupiny okolo zbrojaře de Geera, Komenského zaměstnavatele. Skupina právě tou dobou usilovala o vtažení nizozemských provincií do války po boku Švédska a očekávala v tom směru diplomatickou přímluvu a pomoc od Cromwella. Samotným Nizozemcům se tím ovšem Komenský nezavděčil. Ostatně jejich reformování teologové právem ostře odmítali jeho lehkověrnost v této otázce.

Zato de Geer vytrvale posílal zvláště Drabíkovy revelace svým švédským přátelům a zákazníkům. Ale nastoupením Leopolda I. na císařský trůn a Cromwellovou smrtí (1658), brzy na to pak i výše vzpomenutým mírem oliwským, vznikla nová situace, na niž se apokalyptické vize Komenského chráněnců už zhora přestaly hodit. Generace, která byla po roce 1620 vržena do strážní velké vojny, a která fyzicky i duševně krvácela v bitvách s protireformací, po roce 1660 už vymírala. Komenský zůstal osamocen. Ač kritizován, přece nerezignoval. Z prorockých hlasů slyšel až do posledních svých chvil výzvu zachovat lidskému usilování mravní ideály, které teď hrozila pohltnout reálně politická ratio status, ono novodobé „teufelisches Idolum“, jak napsal v německé knížce z r. 1663.

Už na odchodné z tohoto světa vzpomínal Komenský ještě na „dar prorocství“, s nímž začal vážně počítat za svých

uherských dní. I když se tehdy nápravným snahám postavila do cesty „netečnost ke všemu novému“ a zklamala-li potom i naděje v mocenské podlomení ohniska protireformace, přece se dával stařec Komenský unášet ekumenicky štedrou představou, že se rázem a jakoby zázrakem podaří pokojnou cestou přesvědčit i samotného papeže: „Dům Babylona osvítiti, okrášliti a vyčistiti“ poznamenal si do zápisníku.

Amedeo Molnár (1976)

K MASARYKOVĚ ČESKÉ OTÁZCE

[...] Když Masaryk dospěl k rozhodnutí vyznačiti základní články nového národního programu, vydal se na obhlídku po české minulosti. Za průvodce si vybral Františka Palackého, historika i politického vůdce. Palacký ukázal Masarykovi cestu k těm obdobím a směrům, z kterých mohla do českého života vplynouti míza a síla. Palacký přiblížil Masarykovi především husitskou dobu.

Masarykovo vynášení husitské doby, zejména jejího obsahu a mravní síly, se nepotkalo s obecným souhlasem. Nesouhlas nevycházel jenom z konservativního prostředí, které se ani po vědecké porážce nevzdalo víry v Rukopisy. Masarykovy these o dynamické souvislosti národního obrození s myšlenkovými proudy v reformačním období brali v pochybnost i jeho vrstevníci a někteří mluvčí mladé generace. Nechci tu rozváděti polemiky, které zahájil roku 1895 dr. Josef Kaizl knížkou „České myšlenky“ a které za republiky dokonávaly svůj běh jako řeka rozběhlá na konci své pouti do písku a bažin. Lidé většinou buď nemohli nebo nechtěli pochopiti, kam Masaryk mířil, když svazoval národní osvobození a také svou dobu s rozmachem české národní energie v husitské době. Historikové z povolání, vyšlí z kritické školy Jaroslava Golla, volali po výslovných doznáních buditelů, která by musela zníti asi takto: „Já Josef Dobrovský prohlašuji tímto, že vědomě navazuji na Husa a Komenského“, aby měla průkaznou cenu. Josefa Kaizla, vyšlého z liberalismu 19. století, dráždilo náboženské podbarvení husitských

a obrozenských programů, které podtrhoval Masaryk. V Českých myšlenkách napsal Kaizl slova, která se v obměnách vinula celou polemikou: „Popírám vůdčí postavení a příčinné působení, ba přímo i existenci nábožensky založené bratrské humanity v dějství našeho probuzení, a tím i ono řečené navazování a překlenutí.“ V starých i nových polemikách však se nějak ztratilo z očí jádro Masarykovy koncepce i smysl jeho argumentace.

Málokdo také postihl, jaké místo má Česká otázka v tom myšlenkovém a uměleckém světě, který měl Palackého dějiny za své východisko i pevnou osu. [...] Česká otázka patří do této čeledi, třebaže některé zevní okolnosti trochu zastírají její příbuzenství. Nesmí nás másti, že Libuše vznikala, když se blížilo vítězství státoprávního programu, a že Českou otázku psal Masaryk právě proto, aby do vyprázdněného rámu vložil reálnější a praktičtější program. Umělcův i myslitelův příspěvek měl totéž poslání: posílit český národ na cestě za svobodou, vlíti oheň tam, kde dosud panovaly jalové fráze, a přetvořiti citové prvky v opravdové vlastenectví, ryzí a tvrdé jako vzácný kov. ... Proto se Masaryk přímo rval se svým okolím, se starými a mladými, aby prohlédli a aby se s ním zachytili zdravých kořenů češství, táhnoucích se přes Bílou horu do dob mocenského rozkvětu a vnitřní síly, do dob, které stavěl před oči Palacký v třetím a čtvrtém svazku Dějin. [...]

Podáváme odstavec z [Masarykovy] předmluvy: „Mně česká otázka jest otázkou po osudech člověčenstva, je otázkou svědomí. Věřím s Kollárem, že historie národů není nahodilá, nýbrž že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti a že tedy je úkolem historiků a filosofů, úkolem každého národa ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle toho poznání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při vši práci, i politické.“

Českou otázku třeba považovati za smělý pokus zmocniti se velikého tajemství a postihnouti alespoň základní rys dějinného

vývoje českého národa. Masaryk pověděl otevřeně, že Palackého důraz na ustavičné potýkání se sousedními Němci považuje sice za správný, avšak i za kusý, protože jím není dostatečně vyjádřen český přínos do dějin lidstva. Takový přínos se nemůže vyčerpávat odporem proti něčemu jinému, nýbrž musí se projevit samostatnou tvorbou. Tu viděl Masaryk především na poli duchovním i sociálním v odvození ideálu člověčnosti z obecných křesťanských zásad a ve velkolepém pokuse promítnouti jej do praxe, který učinilo husitství v době svého rozkvětu a nezvětralé vnitřní síly. Za husitství se theoreticky i prakticky český národ nejvíce přiblížil světové úrovni a nejúčinněji překonal pocit malosti, který provází nepočtené národní celky na jejich pouti dějinami. Z tohoto rozpoznání plynul Masarykovi přirozeně jako výslednice všech úvah o české problematice požadavek, abychom ze všech sil se snažili vyrovnati úbytek sil z doby pobělohorské, vymazati z národní povahy kazy, které se na ní usadily v době cizího panství a vystoupili na tutéž výši, kterou měl národní život ve vrcholném období samostatnosti.

Lidé buď nemohli nebo nechtěli pochopiti Masarykovu snahu svázati přítomnost s minulostí a polemisovali s ním, jako by chtěl obracet vývoj zpět a řešiti moderní národní problémy podle návodu, obsaženého v dílech českých myslitelů z 15. až 17. století. Byla to starost zcela zbytečná. Ukazoval-li Masaryk, že rychlý spád moderního života volá po revisi Palackého a Havlíčkových formulacích, jak by mu bylo vůbec napadlo přenášeti z husitské doby do nového života více než hlavní směrnice a ovšem i ducha a vážnost, s kterou se tehdy řešilo všechno, co na národ doléhalo. [...]

Pověděli jsme už, že v minulosti i kolem sebe hledal Masaryk především sílu, aby překonal malátnost, která se v českém prostředí zahnízdila v osmdesátých letech, a vyvedl především mladé pokolení na schůdné cesty. Masaryk by si byl velice zjednodušil práci, kdyby si z Palackého a z jiných děl vybral jenom místa o české udatnosti a českém

hrdinství. [...] Avšak Masaryk věděl, že i jako vědec i jako politický vůdce by se vážně prohřešil proti základním povinnostem, kdyby uvedl jenom jednu složku, která byla přijatelnější, a kdyby zamlčel druhou, aniž by se s ní vyrovnal. Jak přejít mlčky kolem takových zjevů v národním životě, jako Chelčický, Komenský, Kollár i Palacký? Masaryk hledal cestu, aby dospěl ne k pohodlnému a lacinému kompromisu, nýbrž čestné výslednici jakožto vodítku pro theoretické úvahy i pro veřejnou činnost.

Touto výslednicí je definice humanitního ideálu jakožto brzdy výbojného a panovačného ducha, avšak zároveň jako pobídky k obraně proti křivdě, až už politické nebo sociální, proti výbojům a násilí. Národu, který vyznává ideál lidskosti, jakožto základní článek své víry, není přisouzena jenom trpná role, nýbrž povinnost chrániti, po případě znovu dobytí záruky svého svobodného rozvoje, a potom státi bděle na stráži proti zlu a čeliti mu ze všech sil. ... Právem tedy vrcholí Česká otázka v závěru: „Ideou humanitní navázali jsme docela správně na svou minulost a program humanitní všemu našemu národnímu snažení dává smysl a sankci. Humanita je náš poslední cíl národní a historický, humanita je program český. Tak formuloval Masaryk svůj vrcholný příkaz. [...]

Tento výrok vyznačuje i cestu do budoucna při zkoumání a formulování nového národního programu. Základní jeho prvky budou zčásti nové, jak si to žádá hluboká proměna v ústrojí lidské společnosti. Avšak jinak půjdeme v Masarykových šlépějích ke kořenům národního života v bližší i vzdálenější minulosti, abychom se nekymáceli sem tam podle závanu větru a abychom z minulosti do budoucnosti převedli zdravé, silné a podnětné prvky, jakožto zdroj a vzpruhu nového života. Masaryk nám pomůže, a to ne tolik hotovými poučkami, jako methodou myšlení a práce, která se osvědčila a nejenom se doporučuje, nýbrž přímo zavazuje.

Otakar Odložilík: Tři stati o České otázce, 1945.

JEŠTĚ JEDNO VÝROČÍ

V deskách čj. T-262/53-S-II/2 Státního úřadu pro věci církevní označených stupněm TAJNĚ jsou dokumenty tohoto úřadu a ministerstva vnitra z března 1953, z nichž se dovídáme: *Po předběžném telefonickém jednání refe. Státního úřadu pro věci církevní s. Pourové se s. Dr. Andělem Vám navrhuje, abyste přesvědčili funkcionáře spolku „Sboru českých exulantů a navrátilců z Polska v Praze“ k dobrovolnému rozchodu, nepodaří-li se to, abyste spolek likvidovali z moci úřední. Spolek kromě činnosti náboženské a sociální vyvíjel i činnost osvětovou v rámci svých náboženských tradic. Poněvadž dnes náboženskou činnost vyvíjejí církev a náboženské společnosti státem uznané, zatím co činnost osvětovou a sociální provádí stát, není důvod pro další trvání spolku.*

Navrhujeme, aby majitel spolku byl likvidován takto: Nemovitý majetek, je-li vůbec nějaký, přidělit dle potřeby, některé veřejné instituci, nebude-li zájem církevního spolku Kostnické jednoty v Praze.

Úřednickou rukou je kromě jiného dopřáno: *nemáme námitek proti likvidaci z moci úřední a podle stanov schválených výnosem ze dne 13.1.1948 č.j. 3.111-9.1.48-I-III/3 není [spolek] v souladu s duchem našeho lidem. zřízení.*

A to byl konec „Sboru českých exulantů a navrátilců z Polska“. Návrh na obnovu spolku potomků pobělohorských exulantů vzešel po 40 letech od faráře Jana Jelínka v Oráčově a prvním krokem k jeho realizaci byl sjezd „Návrat do země otců“ v září 1993 svolaný Mgr. Pavlem Smetanou, prof. Ing. Karlem Matějkou, Mgr. Vlastimilem Pospíšilem a MUDr. Miroslavem Veselovským.

Jan Bistranin

ZAMYŠLENÍ REEMIGRATA

V roce 2021 bylo 240. výročí vydání tolerančního patentu Josefem II. (13.10.1781). Čtyři roky před tím byl vydán falešný patent. Po domluvě s olomouckým biskupem se o to postaral misionář jezuita Jan Kořiska. Se

svými druhy chodili po Valašsku a ukazovali listinu s úřední pečeti, která dokazovala náboženskou svobodu. Lidé ze 72 obcí se tam přihlásili k evangelické víře, odhaduje se, že jich bylo 12 000 až 15 000. Někde to byly celé vesnice i obecní rady. Následkem toho bylo vyslychání a zatýkání. Z obce Růžďky byl předvolán tajný kazatel Pavel Hořánský. Poslali pro něj eskortu a při zatýkání se celá vesnice seběhla ho bránit. Zabiti při tom byli čtyři občané. Pavel Hořánský byl zatčen a poslán do vyhnanství do Sedmíhradska, kde zemřel. V roce 1927 byl mu postaven pomníček na místě, kde pak bývaly vzpomínkové slavnosti.

Marie Terezie byla prý zděšena, že se přihlásilo tolik stále ještě „nevolnických poddaných“. Po nedávném postavení pomníku Marie Terezie v podhradí Hradčan není od věci připomenout Pavla Hořánského i to, že roku 1749 Marie Terezie zrušila Českou dvorní komoru a naše země se staly provinční součástí Rakouska.

Toleranční patent vydaný rok po smrti Marie Terezie umožňoval přihlásit se ke kalvínskému (helvétskému), nebo luterskému (augšpurskému) vyznání. Ti, co se přihlásili, museli jít před církevní komisi, na šestinedělní cvičení (školení) na katolické faře. Muselo se absolvovat celé, mohlo být přerušováno a oddalováno, Toto nařízení katoličtí faráři zneužívali a hodně ztrpčovalo žadatelům život. V některých krajích se lidé dozvěděli o patentu až čtyři roky po jeho vyhlášení. Přes všechny překážky a hrozby se přihlásilo 70 000 až 75 000 osob. Patentem nezískali plnou svobodu, byli jenom trpěni. Mohli si v obvodě, kde bylo 100 rodin, nebo 500 zájemců, vytvořit sbory a povolovat své kazatele. Byli vedeni jenom jako nekatolická část katolické farnosti, proto museli evangelíci hlásit narození, svatby a pohřby na katolické faře, pokorně požádat katolického faráře o služebnost a zaplatit mu ji. Skoro sto let trvalo, než aspoň formálně nastala náboženská rovnost. Došlo k tomu po vydání Protestantského patentu v roce 1861 a prosincové ústavy roku 1867. Rodiče již mohli rozhodovat o vyznání svých dětí.

Evangelické modlitebny již mohly mít věže a zvony. Občané už nebyli rozděleni mezi panující katolíky a evangelíky. Trvalo to však ještě dlouho, než si katoličtí sousedé zvykli, že soused již není kacířem, zločincem, protože má jinou víru.

„Velkorysému“ tolerančnímu patentu ale předcházely jiné patenty a nařízení, které vznikaly po porážce protestantských armád na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Ještě před popravou 27 českých pánů byl vydán 13. března 1621 dekret, kterým se nařizovalo kazatelům Jednoty bratrské do tří dnů opustit Prahu. Pak byl 28. března 1620 zahájen hrdelní proces, předsedal mu Karel z Lichtenštejna. Podle směrnic vydaných císařem Ferdinandem II. se vina nemusela prokazovat, protože byla obecně známa. Obhajoba nebyla povolena, svědci museli být katolíky. Bylo vyneseno 43 trestů smrti, někteří odsouzení stačili včas opustit Prahu a u některých byla poznámka odložit. Na Staroměstském náměstí bylo 21. června 1621 popraveno 27 českých pánů, z toho jeden katolík Diviš Černín z Chudenic. Jeho bratr Heřman Černín byl tehdy pražským hejtmanem a nechal též popravit přítele Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic, se kterým byl ve Svaté zemi. Později se dokonce oženil s jeho ženou. Useknuté hlavy dvanácti odsouzených byly vystavené na Karlově mostě a po deseti létech roku 1632 hlavy sejmul exulant, radniční písař Mikuláš Diviš, když Sasové obsadili Prahu. Pochovány pak byly v Týnském chrámu.

Třetího února 1622 habsburská monarchie vydala generální pardon, amnestii hrdelních trestů. Konfiskační komise, které předsedal opět Karel z Lichtenštejna, odsoudila 622 šlechtických rodin, kterým byl zabaven veškerý majetek. Nejvíce to postihlo rod Smiřických. Konfiskace znehodnotily měnu až k bankrotu, velká královská města mimo Plzně a Českých Budějovic, přišla o veškerý majetek.

V červenci 1621 byli císařským dekretem povoláni jezuité k rekatolizaci školství a cenzuře. V říjnu 1622 byli vypovězeni luteránští

kazatelé, později než ostatní konfese, byl to asi dar pro saského kurfiřta Jana Jiřího za zradu evangelické unie. Roku 1624 byl vydán patent ve dvanácti bodech, které nařizují hejtmanům a jejich úřadům, jak postupovat při rekatolizaci. Roku 1627 byla zřízena vrchní komise reformační, 10. května 1627 se patentem zavádí obnovené zemské zřízení (ústava) bez schválení sněmem českých stavů. Postavení krále se stalo dědičným, jediné povolené náboženství katolické, němčina se stala úřední řečí.

Při konfiskačním dělení majetku asi 60 procent půdy změnilo majitele. Nabyvateli byli mnohdy katoličtí cizinci, za zásluhy na habsburském vítězství. Když se zdálo, že nastává pro katolíky klidná konsolidace, byl zavražděn na pokyn císaře Ferdinanda II. v roce 1634 v Chebu novopečený kníže frýdlantský Albrecht z Valdštejna. Po jeho zavraždění nastalo druhé velké dělení konfiskovaného majetku – Valdštejna a jeho nejbližších spolupracovníků. Důstojníci Adam Erdman Trčka, Vilém Kinský, Jindřich Niemann, Kristián Illow, kteří všichni byli zavražděni zároveň s Valdštejnem, byli předtím též velkými podílíky první konfiskace. Lichtenštejn se už druhého dělení majetků nedočkal, zemřel v roce 1627.

Při 30. výročí bitvy na Bílé hoře nařídil Ferdinand III. položit základní kámen mariánského sloupu naproti Staroměstské radnici, kde bylo popraveno 27 českých pánů. Slavnostní vysvěcení sloupu na bývalém popravišti provedl v roce 1652 kardinál Harrach za přítomnosti císaře Ferdinanda III., jeho syna Ferdinanda IV. a dalších celebrit. Jsme snad jedinou zemí na světě, kde vítězové slaví svá vítězství na popravišti. Byla zde popravena elita českého národa a obecný lid na 160 roků podroben.

Z tohoto místa se každoročně konaly slavnosti a děkovné poutě na Bílou horu. Císař Josef II. zrušil poutě i většinu klášterů. Po jeho smrti Leopold II. a jeho syn František II. odvolali všechny reformy, mimo tolerančního patentu a zrušení nevolnictví. Až do Tolerančního patentu byly represe evangelíků přísně dodržovány. Byla to habsburská

pomsta a trvala 160 roků, než na císařském dvoře došlo k velkým změnám. Toleranční patent vydal císař Josef II. celých 160 roků po bitvě na Bílé hoře a rok po smrti Marie Terezie. Končilo tak nejkrutější období našich dějin, přestala se pašovat zakázaná církevní literatura jako Bible kralická, kancionály, Komenského knihy atd. (katalog zakázaného tisku vydal jezuita páter Antonín Koniáš jako příručku, „co se má spálit a co jen opravit“), přestala emigrace do sousedního pruského Slezska, kam odešli i moji předkové.

Předcházejících 160 roků byla účast na katolických bohoslužbách povinná, zpovědi jezuité využívali k odhalení zakázaných knih i tajných pobožnosti, vždy šli najisto. Neúčast na bohoslužbách se trestala i vězením. Nikdy před tím nebyla církev tak bohatá, nebylo postaveno tolik kostelů a klášterů, a to z konfiskovaného majetku protestantské šlechty a měšťanstva.

Tyto skutečnosti zde opakuji, protože se už snad o nich ani neučí a nemluví. A když, tak podivně. Jako příklad uvedu českého historika Josefa Pekaře, jak obhajuje svatořečení Jana Nepomuckého a Jana Sarkandra (převzato z knihy Evangelíci o Janu Sarkandrovi): „Než kdyby nový svatý postrádal legitimace historické úplně, stal by se, byl by pravým svatým, protože víra tisíců a celých generaci si jej stvořila, legendu jeho svou náboženskou snahou naplnila, oltáře, kostely a kaple mu zbudovala a donutila Řím, aby jej formálně uznal. Nový svatý stal by se tak historickým faktem, kusem náboženského a mravně kulturního vývoje národního a jako takový by měl plný nárok na naši šetrnou úctu, třeba bychom o náhodnosti a nehistoričnosti jeho zjevu byli plně přesvědčeni.“

Svatý Jan Nepomucký narodil se mezi lety 1340 až 1350, zemřel roku 1393. Byl generálním vikářem u arcibiskupa Jana z Jenštejna. Po nesplnění povinnosti krále informovat o volbě kladrubskeho opata byl vyslýchán, mučen a po výslechu zemřel. Roku 1721 blahorečen a 1729 prohlášen za svatého a patrona země České. Římu trvalo 336 let, než si vzpomněl na jeho zásluhy. Jan

Sarkander (1576 - 1620) byl obžalován moravskými stavy ze zemězrady, že otevřel brány města Holešova hordám nájezdníků polských kozáků, kteří tyranizovali moravská, hlavně protestantská města. Tehdy měli na Moravě utrakvisté převahu ve všech větších městech. Byl svatořečen papežem Janem Pavlem II. Též u Sarkandra bylo svatořečení zpožděno o 375 let. V obou případech byli budoucí svatí postiženi za aktivity v mocenských politických sporech, nikoli kvůli víře.

Moje generace zažila podobné události, nejdříve dvanáctiletý nacismus diktátora Hitlera, později Stalinův „komunismus“, se stejnými znaky jako u Ferdinanda II. V roce 1948 komunisté napřed vyhráli volby, pak násilím převzali moc. Ministři, co dosud spolupracovali a vídali se denně v práci, byli najednou třídními nepřáteli. Politické procesy s tresty smrti se konaly až do roku 1957. Gottwald, Široký, Bacílek a další nechali popravovat své dlouhodobé přátele a spolupracovníky.

Prezident Gottwald nechal popravovat dlouholetého soudruha a rodinného přítele Rudolfa Slánského, tajemníka KSČ, a dalších sedm vedoucích pracovníků státní správy. A konečné zneuctění popravených za Gottwalda bylo stejně nelidské jako po Bílé hoře, když popelem popravených posypali námrazu na silnici členové Státní bezpečnosti.

I v jiném se dá srovnávat protireformace s bolševickým režimem – emigrace, pašování zakázané literatury, ničení knih a seznamy zakázaných spisovatelů ve všech knihovnách.

Josef Mundil

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ MUZEUM VE VELKÉ LHOTĚ A SPOLEK JEHO PŘÁTEL

Spolek přátel Muzea české reformace byl založen v roce 2017 s cílem vybudovat a poté provozovat malé muzeum ve Velké Lhotě. (Ta je ovšem rovněž malá, má sotva 200 obyvatel.) Záměr se zdařil, ale zpětně nahlíženo

se dá mluvit skoro o zázraku. Měli jsme k dispozici jedinečnou lokalitu se zajímavou historií – památkově chráněný Evangelický toleranční areál, sestávající ze dvou evangelických kostelů a dvou far, a unikátní materiály, které za léta náročného bádání v archivech shromáždili členové společnosti Veritas. Na straně druhé ale stála fakta nepřejná: chyběly nám zkušenosti s tvorbou muzejní expozice, značné množství informací bylo třeba vtěsnat do omezeného prostoru na kruchtě kostela – a téměř úplně jsme postrádali finance. Několikrát jsme začali podléhat malomyslnosti, protože se stále vynořovaly nové a nové komplikace nejrůznějšího druhu. (Ještě necelé dvě hodiny před otevřením nám kupříkladu spadly informační tabule, neboť použitá lepicí páska je neudržela na místě.)

Nakonec vše dopadlo lépe, než jsme čekali. Díky dobrovolnické práci nejen členů Spolku a jejich rodinných příslušníků, ale i pomoci cizích lidí. (Ačkoliv leckdo tvrdí, že zadarmo nikdo nic nechce dělat, i naše muzeum je důkazem toho, že to není pravda. Téměř každý je ochoten pomoci, když vidí, že práce má smysl.)

Převážná část muzejní expozice je věnována životu tajných evangelíků na Velkolhotecku, zasazenému do širších historických souvislostí. Velmi zvědavý návštěvník si podrobné znalosti může doplnit ještě na stálé výstavě Česká reformace v evropském kontextu, kterou v přízemí kostela v roce 2001 nainstalovala historická společnost Veritas u příležitosti Konference evropských protestantských muzeí. (Tyto konference se konají střídavě v různých státech, v roce 2001 byly hostitelskými místy Telč a Velká Lhota.)

Místní obyvatelé a rodáky většinou nejvíce zajímají 3 exponáty: historické mapy všech šesti vesnic sdružených v administrativním celku Volfířov z roku 1835, doplněné leteckými snímky z roku 2018 a údaji o historii dané obce, seznam lidí vyšetřovaných a trestaných v procesu r. 1763 a přihlášky k evangelické víře po vydání tolerančního patentu (ty zahrnují 38 obcí i z širšího okolí).

V obou uvedených seznamech už mnozí našli jména svých předků.

Pro náhodné návštěvníky z řad turistů občas bývá muzeum otevřením neznámých obzorů. Historie evangelických hnutí a církví je celkově málo známá, ale někdo dokonce netuší ani to, že i evangelíci jsou křesťané. A u některých lidí stále přetrvávají zbytky předsudků vůči evangelíkům. Dávná propaganda zjevně zapustila velmi hluboké kořeny.

Zájem návštěvníků nás posléze přiměl k dalšímu poněkud riskantnímu podniku – totiž pokusit se převést muzejní expozici do knižní podoby. Na zamýšlenou publikaci Živá minulost kraje pod Hradiskem jsme získali krajskou dotaci, ale situaci dramaticky zkomplikovala covidová epidemie. Často jsme museli zrušit domluvenou schůzku a místo důležitého osobního setkání zvolit náhradní komunikaci prostřednictvím počítače. Opakovaně tak bylo třeba přeposílat sem-tam texty mezi několika lidmi, což práci velmi zdržovalo, takže hrozilo, že nestihneme knihu vydat v určeném termínu a o dotaci přijdeme. (To by vzhledem k finanční situaci Spolku bylo vskutku nemilé.) Termín jsme sice stihli, ale za cenu, že jsme nedostali možnost zkontrolovat finální verzi. Takže jsme si užili ještě dny a hodiny obav, kam se nám asi vloudila jaká „bota“. Naštěstí obávaný tiskařský šotek projevil jistou velkorysost a výše popsanych zádrhelů využil jen omezeně, takže k nápravě stačil stručný opravný lístek.

Kromě provozu Muzea zajišťuje Spolek různé jiné aktivity. Každoročně připravujeme program pro Noc kostelů, rovněž tak každoročně instalujeme v bývalé márnici vedle kostela nějakou volně přístupnou výstavu. V obou těchto případech se snažíme zapojit děti z místní školy – kreslí obrázky nebo tvoří drobné texty k zadanému tématu. (Tajně doufáme, že si tak nenápadně vychováme nějaké pokračovatele.) Do všech šesti vesnic sdružených v administrativním celku Volfířov (Volfířov, Šach, Řečice, Radlice, Velká Lhota, Brandlín) jsme vyvěsili informační tabule o historii dané obce, snažíme se zachraňovat před zkázou staré tisky, občas

pořádáme přednášky, příležitostně organizujeme, co je třeba, například sbírku na opravu věžních hodin. Zatím posledním počinem v roce 2022 byla beseda s ukrajinskými uprchlíky ubytovanými na jedné ze dvou zdejších far (ženy a děti). Připravili jsme vyprávění o místní historii, doprovázené promítáním obrázků. Vzhledem k tomu, že šlo o první setkání, měli jsme trochu obavy, zda je nabízené téma bude vůbec zajímat a zda jim nebude vadit, když se uchýlíme k ruštině (ukrajinsky pochopitelně nikdo z nás nemluví, ale jedna členka našeho spolku je bývalá učitelka ruského jazyka). Ani jedna z obav se nenaplnila, výsledkem byl oboustranně příjemný večer.

Na prosinec chystáme ještě jedno setkání, domluvili jsme se, že si budeme povídat o vánočních zvycích u nás a na Ukrajině. Dočasných obyvatel fary v nejbližších dnech ještě několik přibude, přijedou lidé, kteří ve své domovině už delší dobu byli nuceni přežívat ve sklepě. Opět jde o ženy a děti. Snad jim alespoň trochu zpříjemníme život.

Knihy a knihovny tajných evangelíků na Velkolhotecku

„Velice mnoho dají na knihy, mnozí mají 5, 6, i 7 a mnoho na to vynakládají, třeba i poslední zrna, takže už nemají doma ani na chleba.“ Tato slova zapsal v roce 1782 správce statku Kostelní Vydří do zprávy o průběhu přihlášek k evangelické víře v malé vesnici Brandlín. Není divu, že nečekaně silný vztah k literatuře ho zaujal. Vždyť měl před sebou nevzdělané vesničany a v době vydání tolerančního patentu nebyla všeobecně rozšířená ani znalost čtení. I jeho jistě dříve zasáhla protireformační propaganda líčící tajné evangelíky v lepším případě jako politováníhodné omezené bludaře. Obyvatele Brandlína do té doby potkával jen v podobě nevolníků robotujících na panských pozemcích. Najednou měl před sebou úplně jiný obraz – a to zahlédl pouze kousek skutečnosti. Někteří z těch bezprávných poddaných dávno před zavedením školní docházky nejen uměli číst, ale také cíleně

vyučovali děti. (Za pozornost stojí mimo jiné fakt, že se na této činnosti, stejně jako na práci v tajné církvi, rovnocenně podílely i ženy.)

Z úředních zápisů, pořízených v souvislosti se stíháním „kacířů“ v roce 1763 i dříve, víme o existenci tajných knihoven ve čtyřech blízkých vesnicích. V Brandlíně byly odhaleny tři, v Šachu dvě, v Radlicích a ve Velké Lhotě po jedné. Díky těmto knihovnám měli ke knihám přístup i lidé, kteří si jejich koupi nemohli dovolit.

V roce 1763 se v našem regionu konal rozsáhlý proces v souvislosti s prozrazením tajného shromáždění v chátrajícím kostelíku sv. Ducha. Evangelíci si ho postavili po vydání Rudolfova majestátu v roce 1609, po roce 1620 jim byl zabaven a připadl římskokatolické církvi. Ta ho využívala velmi sporadicky – příslušná farnost v blízkém Volfířově nebyla pro nedostatek římskokatolických kněží až do roku 1712 obsazena a Volfířov měl velký kostel přímo ve vesnici. Kostelík sv. Ducha stál mimo obec a pouze jednou ročně sloužil ke konání pouti. To umožnilo původním vlastníkům, že se tam občas mohli v tajnosti setkat s kazatelem z ciziny. Stalo se tak i v uvedeném roce 1763. Jelikož k prozrazení došlo až dodatečně, pochytali v okolí mnoho lidí podezřelých z „kacířství“ a mučením se z nich vyšetřovatelé snažili dostat nejen přiznání o účasti na shromáždění, ale i další informace. Vyšetřování zasáhlo široké okolí, protože přibyla ještě další obvinění, z nichž k nejzávažnějším patřilo právě držení a půjčování zakázaných knih. V závěrečném protokolu najdeme u každé osoby nejen údaj o výši trestu, ale také údaj o počtu zabavených knih. Pozoruhodné číslo: ze 70 zapsaných provinilců nebyla žádná kniha zaznamenána pouze u devíti. (Celkem bylo v době procesu evangelíkům zabaveno na 300 knih.)

Ani nejhorlivějším pátračům se ovšem nikdy nepodařilo najít všechny tisky. Zvlášť poté, co císař Karel VI. vydal roku 1725 likvidační Mandáty proti kacířům (a ve dne i v noci mohla vtrhnout do domu kontrola), nutily majitele knih hrozící tresty i obavy z nenahraditelných ztrát hledat důmyslná

řešení. Tak Matěj Kolman ze Zahrádek u Studené vyrobil pro svou Bibli dvojité dno zásobníku na cívky u tkalcovského stavu. Šachovský mlynář Lahodný ukrýval Bibli v hřideli mlýnského kola, soused Antoň z Velké Lhoty zhotovil skrýši v kořenech lípy. Ústní tradice zachovala i svědectví velmi kuriózní. Jistou domácnost postihla kontrola v době, kdy hospodyně pekla chléb. Duchapřítomně knihu zabalila do těsta a vsadila s ostatními bochníky do pece. Jinde zas stačili Bibli v poslední chvíli ponořit do putny s pitím pro dobytek. V obou případech mohla kniha takové nouzové nešetrné zacházení přečkat bez větší úhony. Vzácné tisky totiž bývaly opatřeny masivními deskami potaženými kůží a tyto desky se daly pevně sepnout kovovými sponami. Uchovala se i vzpomínka na jednu dramatickou událost. Při demonstrativním pálení „kacířských“ knih se taková spona prudce uvolnila a kterémusi z paličů vyrazila oko.

I v našem kraji byli organizátory ničení české literatury zejména jezuité. (Nepříznivou roli mohlo hrát i to, že v nedaleké Telči stála významná jezuitská kolej.) Patrně tu někdy osobně působil také proslulý páter Koniáš, autor příručky Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající. (Ve Velké Lhotě se tradovalo, že předkové A. Koniáše pocházeli z nedalekého Kostelního Vydří. Mohlo tomu tak být, protože statek v Kostelním Vydří vlastnil rod Koňasů. Polatinštělá podoba Koniášova jména zněla Konias, což by převedení jména Koňas do latiny odpovídalo velmi dobře.) V posledních letech se občas můžeme setkat s tvrzením, že Koniáš byl ve skutečnosti citlivým básníkem a českým vlastencem, nikoliv „českých knížek hubitelem lítým“, jak jezuita charakterizoval Karel Havlíček Borovský. Ale například podle elogia sepsaného po Koniášově smrti některým z jezuitských řádových bratrů měl tento vlastenecký vzdělanec osobně vyhledat a spálit na 30 000 knih. Dost možná autor elogia „zásluhy“ zesnulého zveličil, avšak i polovina toho množství by v jeho době představovala obrovskou ztrátu, a nelze se proto divit, že ve

společenství tajných evangelíků měli jezuité velmi špatnou pověst. A nešlo jen o samotné knihy. Až do 20. století se například v okolí Velké Lhoty připomínala drastická smrt Marianny Macků ze Šachu. Ta byla jezuitou donucena před zraky shromážděné vesnice vypít z kalichu kolomaz – s tím, že když chce pít z kalichu, má teď možnost. Její tělo bylo potupně zakopáno na pastvině a teprve po vydání tolerančního patentu byly její ostatky vyzvednuty a pohřbeny na hřbitově.

Ironií dějin je, že velkou část informací o životě tajných evangelíků poskytli vlastně jejich nepřátelé. Členové společnosti Veritas po léta trpělivě studovali archivní dokumenty – nezřídka se jednalo o rozličné zápisy pořizené v souvislosti s trestními postihy „kacířů“. Právě z takových materiálů částečně známe i složení výše uvedených tajných knihoven. Nejvíce zastoupené byly pochopitelně Bible, zpěvníky, postily a jiná náboženská literatura – ty byly zabavovány zcela bez výjimky, pokud jakkoliv souvisely s českobratrskou tradicí. Názvy knih, které byly lidem ponechány, sice neznáme, ale dá se předpokládat, že mezi čtenáři kolovala i literatura naučná. Ve Velké Lhotě se zachovala kniha Historia národa židovského, obsáhlé dílo vydané roku 1592 slavným pražským tiskařem Danielem Adamem z Veleslavína. Práci svého švagra Václava z Kaliště a Ottersfeldu přeložil z němčiny Václav Plácel z Elbinku, přední radní písař purkrabského soudu v Hradci Králové. Z historického hlediska je Historia významná jako „seriózní pokus vypsát dějiny Židů věcně a přitom poutavě, bez protižidovského zaměření, které se v knihách o Židech objevovalo velmi často“ (M. Kopecký, publikace Daniel Adam z Veleslavína, str. 62). Teprve při budování Muzea české reformace ve V. Lhotě jsme zjistili, že kniha se předává v rodině vlastníků už po 7 generací a prošla dvěma ze zmíněných brandlínských knihoven. Zkušeným odborníkům se totiž podařilo rozluštit vybledlý vpisek se jmény správců knihoven – Matěj Plachý a Jiří Kovář. (Pravnuk Jiřího Kováře se přiženil do V. Lhoty a vzácnou knihu přinesl s sebou.) Máme tak v ruce

hmatatelný důkaz, jak obdivuhodně alespoň někteří z našich předků zvládali bez možnosti školního vzdělání techniku čtení. Po jazykové stránce je Historia typickou ukázkou vytríbené humanistické češtiny. Dlouhá a složitá souvětí s množstvím cizích slov by činila výrazné potíže nejednomu dnešnímu maturantovi. A ti dávní nevolníci takto náročné dílo opravdu četli, o čemž svědčí ručně vepsané poznámky na několika místech textu. Pro představu můžeme uvést působivý úryvek z Plácelovy předmluvy: „Ale což se až posavád nedostalo, ráčí to milý Bůh dáti pro čest jména svého, že se v budoucích časích stane, když se z milosti jeho svatě i osvícení a učení muži o to přičiní, aby pohanění b a r b a r e i z národu svého svedli, i urození a mocní zde na světě štědrostí svou v tom jim napomáhati a práce chudých užitečné z bohatství svého fedrovati budou. Neb sotva jeden a týž s to obé může, aby i spisoval aneb vykládal knihy dobré, i také na jejich vydání nakládal.“

Pozoruhodný příběh jedné Bible

Před několika lety jsme ve Velké Lhotě u Dačic založili Spolek přátel Muzea české reformace – s úmyslem vybudovat v kraji, kde kdysi žili tajní evangelíci, malou muzejní expozici. Při shromažďování materiálů jsme ve Vlastivědě moravské J. Tiraye (vydané r.1925) narazili na zajímavou poznámku: „Na evangelické faře ve V. Lhotě mají Bibli, jež byla ukrývána mlynářem v hřideli kola mlýnského.“ Pochopitelně jsme ihned zahájili pátrání, ale kýžený úspěch nás nečekal. Dozvěděli jsme se, že šlo o jeden díl Bible kralické, původním majitelem byl šachovský mlynář Lahodný, z místní fary se dostala do knihovny nebo muzea při Husově domu v Praze a odtud pak někdy po válce do antikvariátu. Někdo ji koupil, ale neví se kdo... Přišlo nám líto, že důležitý svědek pohnutého života našich předků zmizel kdesi v neznámu. Zároveň jsme cítili i rozhořčení: potomci majitele dali vzácnou knihu na faru určitě v dobré víře, že tam bude v bezpečí, nepochybně ve stejně dobré víře byla později

předána do Prahy. A skončila málem jako materiál na výrobu kornoutů!

Pak ale naši mladou kolegyni napadlo propojit dávnou minulost s novodobou technikou a poslala do světa pátrací dotaz. Popravdě v úspěch jsme doufali asi jako v hlavní výhru v loterii.

Avšak někdy se i v dnešní době stane zázrak. Nejdříve se ozvala jedna paní, že se zná s majitelem. A potom napsal sám majitel – osvícený sběratel, který nejen s láskou opatruje staré tisky, ale seznamuje s nimi i veřejnost. Do lepších rukou se ta Bible dostat nemohla. Obdrželi jsme snímky, mimo jiné obrázky ručně vepsaných poznámek, které se týkaly přímo rodiny Lahodných, takže bylo naprosto jasné, že jde skutečně o hledanou knihu.

16.června 2019 jsme slavnostně otvírali naše mini muzeum. Přijel i sběratel, pan T., a přivezl s sebou na ukázkou nejen „ztracenou“ šachovskou bibli, ale i další vzácné knihy. Radost byla oboustranná – majitel vzácného tisku se mohl podrobně seznámit s historií zdejších tajných evangelíků, my jsme získali další zajímavé informace. Například proč u některých dochovaných výtisků Kralické bible chybí titulní list: Totiž razií, při nichž měly být objeveny zakázané knihy, se zúčastňovali také negramotní „pacholci“, kteří byli schopni rozpoznat jen titulní list, jako by to byl obrázek. Když chyběl, podařilo se někdy přesvědčit je, že drží v ruce zcela jiné dílo, a Bible byla zachráněna.

Milada Čermáková

PODKLADY K ČLENSKÉ SCHŮZI 2023

Návrh výroční zprávy:

Minulá členská schůze a konference se konaly v sobotu 25.6.2022 ve sborovém domě Českobratrské církve evangelické v Litoměřicích. Zpráva o členské schůzi vyšla ve věstníku EXUALNT č. 54 (2/2022).

Ještě v loňském roce, po členské schůzi, se konalo 28. 8. 2022 tradiční, již 25. setkání reemigrantů, jejich potomků a přátel na hřišti v Trpístech u Stříbra. Přes dvouletou nucenou covidovou přestávku mělo setkání

pěknou účast. Díky za přípravu a organizaci patří manželům Brahovým.

O týden později, 4. 9. 2022, se za velké účasti konala v Teplé slavnost k připomínce 70. výročí ustavení místního sboru Česko-bratrské církve evangelické. Spolupracoval i spolek Exulant. Obě shromáždění v západních Čechách byla velmi povzbudivá.

***

Výbor s náhradníky a zástupci revizní komise se sešli k jednání v roce 2023 dvakrát – 28. 1. 2023 a 10. 6. 2023. Projednáváná témata a jejich realizace jsou zmíněny dále.

Zasedání výboru spolku Exulant v lednu 2023 bylo spojeno s udělením ceny J. A. Komenského „Orbis terrarum“ sestře Marii Provazníkové, kazatelce českého evangelického sboru ve Veselínovce na Ukrajině. Cena je výrazem uznání a díky za věrnost odkazu exulantských předků, svědectví víry a církevní práci v návaznosti na její 80. narozeniny. Předání byli přítomni příbuzní sestry Provazníkové i zástupci krajanské komunity.

4. 2. 2023 se konal v Žaclěři již XV. ročník Memoriálu J.A. Komenského. Memoriál se tradičně koná první sobotu v únoru a zve me k účasti další členy.

8. 3. 2023 se zástupci spolku zúčastnili „Konference muzeí a historických spolků české reformace v ČR“. Konference se konala již potřetí a chce přispívat k informovanosti a spolupráci institucí věnujících se české reformaci. Je zapojeno 10 spolků a další se hlásí.

Daňové přiznání bylo podáno v řádném termínu. Za vedení účetnictví děkujeme sestře Jiřině Vimpelové.

Ve dnech 6.-7. 5. 2023 se konal zájezd spolku po posledních místech pobytu Komenského ve východních Čechách. Zájezd byl ukončen nedělními bohoslužbami v exulantském kostele ve Stroužném a potom neformálním setkáním s členy místního evangelického sboru v sborovém domě „Kalvinka“. Velký dík patří organizátorovi zájezdu MUDr. Josefu Čápovi.

Sbor ČCE v Zábřeze si v sobotu a neděli 20. a 21. května připomněl 100. výročí příjezdu potomků českých pobělohorských exulantů do Zábřeha. První transport – ze Zelova a okolí – dorazil 1. ledna 1923, další – z Volyně – koncem ledna 1923. Tak značně posílili české evangelíky v silně německém prostředí na Zábřežsku. Exulantská tradice je v tomto sboru stále živá. Exulant, z.s. se na programu podílel.

27. 8. 2023 se bude v Trpístech opět konat setkání reemigrantů a jejich potomků, k němuž všechny členy zveme.

V září 1993 se konal v Praze sjezd potomků pobělohorských exulantů, který byl prvním krokem k založení spolku Exulant. K 30. výročí této události jsme svolali sjezd potomků exulantů na 9. 9. 2023 do sboru Česko-bratrské církve evangelické v Praze Braníku. Ze sjezdu bude vydán sborník. V rámci sjezdu se uskuteční i členská schůze spolku, která byla svolána oznámením v čísle 56 (2/2023) věstníku Exulant.

V době mezi členskými schůzemi vyšla dvě čísla věstníku Exulant s informacemi o činnosti spolku a dalšími články, týkajícími se exulantské historie a tradice. V letošním roce vydává spolek knihu „Exulantské Vánoce a Velikonoce“, připravujeme 3. vydání knihy Edity Štěříkové „Zelów. Česká exulantská obec v Polsku“ a novou knihu téže autorky „První český sbor obnovené Jednoty bratrské v 18. století. Seznam jeho členů – exulantů“.

Spolek zahájil jednání s Městským úřadem v Žaclěři o instalaci pamětní desky reemigrantům v areálu památníku na „Růžovém paloučku“ v Žaclěři. Navrhujeme tento text: *Na tebe, národe český a moravský, vlasti milá, zapomenouti nemohu. Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vlada věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český. J. A. Komenský – Kšaft umírajíc matky Jednoty bratrské.*

Po vzniku Republiky československé se v letech 1923 – 1925 a 1945 – 1947 vrátilo do „země otců“ více než 11 000 potomků

pobělohorských exulantů ze Slezska, Polska a Ukrajiny.

Stále se nám nedaří zajistit změnu internetových stránek do podoby odpovídající současné době.

Příští členská schůze v roce 2024 bude volit nový výbor a revizní komisi. Prosíme členy o aktivní součinnost.

Závěrem chci Vám všem poděkovat za spolupráci i podporu naší činnosti. V křesťanské víře a naději při pohledu zpět i do budoucnosti však patří náš dík Hospodinu. Dobrořeč, má duše, Hospodinu, nezapomínej na žádná jeho dobrodiní!

Jan Bistranin

Zpráva o hospodaření za rok 2022		
	náklady	příjmy
věstník č. 53 a 54	25 376,60	
zájezd	39 685,44	41 600,00
služby (MyHeritage, poštovné, cestovné aj)	10 477,00	
prodané knihy	19 179,35	21 680,00
bankovní poplatky	1 788,00	
ostatní příjmy (sbírka Trpísty)		7 050,00
příspěvky na činnost		78 151,38
celkem	96 506,39	148 481,38
hospodářský výsledek	51 974,99	

POZVÁNÍ K AKTIVNÍ ÚČASTI

Zpěv pěveckých sborů byl nedílnou součástí života exulantských sborů. Proto chceme i při připravovaném sjezdu 9. září vytvořit přímo na místě spojený pěvecký sbor. Prosíme, zapojte se a naučte se následující dvě čtyřhlasé písně již doma:

- Pán Bůh je láska, to z Písma víš (nový Evangelický zpěvník /2021/ č. 687).
- Ó, svatý Bože, slyš naše hlasy (č. 352 z dřívějšího (červeného) baptistického

zpěvníku, vydaného 1947). Poznámka k rytmu: tam, kde je v druhé době osminka s tečkou a šestnáctina, budeme zpívat dvě osminy.

Pokud uvedené zpěvníky nemáte dostupné, na vyžádání Vám písně zašleme emailem. Na sjezd s sebou zpěvníky vozit nemusíte.

Náš e-mail: exulant.@evangnet.cz.

JAK SE DOSTAT NA MÍSTO SJEZDU

I když sjezd tentokrát nebude v centru Prahy, do Prahy Braníku se dá snadno dostat i městskou hromadnou dopravou nebo vlakem. Poblíž kostela je tramvajová i autobusová zastávka **Přístaviště**.

Z železniční stanice Praha-Braník – dvě zastávky tramvají č. 3 nebo 17.

Tramvají č. 3 lze jet bez přestupu až do stanice Přístaviště ze stanic Florenc, Masarykovo nádraží, Jindřišská, Václavské náměstí atd. Ze stanice tramvaje Hlavní nádraží (na konci parku, ul. Bolzanova) tramvají č. 5 nebo 9 jednu až 3 stanice a přestoupit na linku 3. Doba jízdy z centra Prahy je méně než 30 minut.

Autobusem z terminálu BUS – Smíchovské nádraží č. 196 nebo 197 (dvě zastávky).

ZÁVĚREM

Opět děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku, který vychází v nákladu 900 ks. Číslo účtu spolku Exulant je **209898309, kód banky 0800**.

Podmínkou členství v našem spolku není osobní "příslušnost" k exilu, resp. k reemigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace. Přihlásit se můžete písemně na adresu spolku nebo emailem na exulant@evangnet.cz. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

EXULANT, zapsaný spolek,

srdečně zve všechny své členy a příznivce na

S J E Z D,

k připomenutí toho, že před 30 lety byl sjezdem reemigrantů „Návrat do země otců“
položen základ k existenci našeho spolku. Tentokrát se sejdeme k tématu:

Exulantská tradice v zemi otců.

Sjezd se bude konat

v sobotu 9. září 2023 od 9,30 hod.

v kostele Českobratrské církve evangelické v Praze 4 – Braníku, Modřanská 1821/118.

Program dopoledne: Bohoslužebné zahájení: Mgr. Jaroslav Pechar, farář místního sboru;

Přednášky: Dr. Edita Štěříková: Co s exulantskou historií; co s exulantskou tradicí;

Dr. Miloslava Hošková: První pokus o reemigraci potomků exulantů před 100 lety;

Ing. Dobroslav Stehlík: Vznik spolku EXULANT před 30 lety a jeho činnost.

Odpoledne: Bohoslužby, káže náměstek synodního seniora ČCE Mgr. Ondřej Titěra;

Pozdravy hostů;

Koncert celocírkevního kantora ČCE Ladislava Morawetze.

Výbor zapsaného spolku EXULANT svolává

VÝROČNÍ ČLENSKOU SCHŮZI,

která se uskuteční v sobotu 9. září 2023 od 13,00 hodin

v kostele Českobratrské církve evangelické v Praze 4 – Braníku, Modřanská 1821/118.

Program:

Ustavení členské schůze (prezence, volby skrutátorů, zapisovatele a ověřovatele zápisu)

výroční zpráva o činnosti spolku od minulé členské schůze (25.6.2022),

zpráva o hospodaření spolku za rok 2022 a současný stav financí; zpráva revizní komise;

další informace, návrhy, diskuse. Připravte si podněty pro naši další činnost.

Informační věstník zapsaného spolku EXULANT. Vydává EXULANT, zapsaný spolek. Vychází 2x ročně. Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika. http://exulant.evangnet.cz , registrace MK ev.č. E23692	ISSN 1801-514X
---	----------------